

SZAKDOLGOZAT

LENGYEL RÉKA

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Tájrendező és kertépítőmérnöki alapképzési szak

**BORÁSZATOK TÁJVÉDELMI ÉS TURISZTIKAI
SZEMPONTÚ VIZSGÁLATA TOKAJ-HEGYALJÁN**

Belső konzulens: Dr. Boromisza Zsombor
campus főigazgató- helyettes

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Tájvédelmi és
Tájrehabilitációs Tanszék

Készítette: Lengyel Réka

Budapest

2023

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: Lengyel Réka
A Hallgató Neptun kódja: QEZQCK
A dolgozat címe: Borászatok tájvédelmi és turisztikai szempontú vizsgálata Tokaj-Hegyalján
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Budapest, 2023. év 11. hó 03. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Lengyel Réka (név) (hallgató Neptun azonosítója: QEZQCK) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Budapest, 2023. év november hó 02. nap

dr. Boromisza Zsombor
belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

Tartalom

Bevezetés:	3
1. A terület lehatárolása	4
2. Tokaj-Hegyalja történelmi áttekintése	6
2.1. A filoxéra járvány.....	6
3. Tokaj-Hegyalja természeti adottságai	8
3.1. Talajadottságok	8
3.2. Klimatikus tényezők.....	8
3.3. Domborzati viszonyok	8
3.4. Vízrajz	8
3.5. Tokaj flórajárása, a Tokajense	9
4. Tájkarakter,tájhasználat	9
4.1. Szőlőfajták és borkülönlegességek.....	10
4.2. A Tokaji aszú	10
4.3. Bányászat	11
4.3.1. Anyaghasználat	11
4.5. Turisztikai infrastruktúra.....	14
4.5.1. Tokajbusz	14
4.5.2. Kerékpárút.....	14
4.5.3. Egyéb turisztikai létesítmények	14
4.5.4. Vonzástényezők	15
4.6. SWOT analízis	20
4.7. Látogatói vélemények felmérése.....	21
5. A tájba illesztés fogalma	24
5.1. Borturisztikai létesítmények tájba illesztése	25
5.1.1. Sauska borászat	26
5.1.2. Höldvölgy	29

5.1.3. Henye borbár	33
5.1.4. Disznókő Szőlőbirtok	36
5.1.5. Patrícus Borház	38
5.2. Borturisztikai létesítmények tájba illesztésének összegzése	43
6. Fejlesztési lehetőségek, javaslatok.....	45
7. Összegzés	47
8. Köszönetnyilvánítás.....	48
9. Ábrajegyzék:	49
10. Táblázatjegyzék:	50
11. Források:	50
11.1. Nyomtatott irodalom:	50
11.2. Tervelőzmények:	51
11.3. Internetes forrás:.....	51
11.4. Szóbeli adatközlők	53
12. Mellékletek (saját fotók):	54
13. Tervlapjegyzék:	57

Bevezetés:

A szakdolgozatom témájára személyes kötődés okán esett a választás. A borvidék egyik településén élek, emellett családi vállalkozásként foglalkozunk vendéglátással és szőlőműveléssel, borkészítéssel. Ezáltal testközelből figyelhetem meg a Tokaj-Hegyalján zajló turizmust, ennek a fellendítésére irányuló fejlesztéseket, a trendek változását. Emellett folyamatos szemtanúja vagyok az itt megvalósuló, egyre nagyobb beruházásoknak is, úgy, ahogy a témában felmerülő problémáknak is.

Az utóbbi időszakban nagy hangsúlyt fektet az állam, Tokaj-Hegyalja turisztikai célú fejlesztéseire. Számos pályázatra van lehetőség a borászatok, szőlészetek számára. Ennek legfőbb oka, hogy az előzetes kutatások és konferenciák egyértelműen kimondják, hogy Tokaj-Hegyalja turisztikailag elmaradott. Emiatt kiemelt jelentőségűnek tekintik Tokajt és a rá irányuló fejlesztéseket is. A magas minőségű szálláshelyek száma alacsony, a tömegközlekedés a települések között nem megfelelően kiépített, az utak állapota kifejezetten rossz, továbbá rendkívül kevés a hosszú nyitvatartású borozók, pincészetek száma. A kereslet ellenére nincsenek vonzó programok, kikapcsolódásra lehetőséget adó helyszínek (Várhelyi, 2013).

A dolgozat célja, hogy a borturisztikai létesítményeket megvizsgálja létesítési céljuk, szerepük, tájba illesztésük, működésük szerint, valamint feltárja a borturizmus és tájépítészet együttes megjelenésének a hatását. Felmérésre kerül sor személyes beszélgetések alkalmával több Tokaj-hegyaljai borászatnál a borturizmus sikerességével, valamint, a tájépítészet alkalmazásával kapcsolatban. Kérdésként merül fel, hogy a kereslet és a közönség a modern avagy a hagyományos megjelenésű pincészeteket kedveli, továbbá, hogy melyik megoldás illeszkedik jobban a Tokaji tájba.

1. A terület lehatárolása

A vizsgált terület az abaújszántói Sátor-hegy, a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy, valamint a tokaji Kopasz-hegy hármasa között elhelyezkedő Tokaj-Hegyalja, mely Magyarország északkeleti részén található. A tokaji borvidéket 27 település alkotja, melyek többsége a Zemplénhez tartozik, kivételt képez Abaújszántó, az egyetlen abaúji város. Kiemelten Mád és a közvetlen szomszédságában elhelyezkedő településeken található épületeket vizsgálom. A vizsgálat objektum léptékű, egy-egy borászatra kiterjedő. Ezek Bodrogkeresztúr, Rátka, Mád, Bodrogkisfalud és Mezőzombor településeken találhatóak meg. A borászatok közvetlen környezetét, a borászat 500 méteres sugarú körzetében vizsgálom alaposabban. (01. tervlap)

Módszertan

Szakedolgozatomban a választott településeken belül is csak egyes borászatokat vizsgálom. A lehatárolást és objektummeghatározást tekintve az egyszerű megközelítés, valamint az egymáshoz való közelség is fontos szempont volt, mivel a munkához elengedhetetlen a többszöri helyszíni bejárás, felmérés. A borászatok jellegét tekintve található köztük modern és hagyományos, korhű építészeti stílust képviselő egyaránt. Így az épület megjelenése is egy összehasonlítási szempontként szolgál. Emellett a tervezés és kivitelezés alatt a tájképi megjelenés és tájba illesztés fontos szerepet játszott. Hogyan hozták összhangba az épületet a tájjal, milyen irányelveket és célkitűzéseket követtek a tervezés során és hogy látják a tulajdonosok a turizmus fejlődését, működését, akadályait. A vizsgálat során az egyes borászatok tájba illesztése mellett a megközelítés útvonalait, a közelben lévő főutakat, parkolási lehetőségeket, egyéb turisztikai célpontokat és markáns látványelemeket is megfigyelem.

A vizsgálati anyag 5 borászatot dolgoz fel, Mád, Rátka Mezőzombor, Bodrogkeresztúr és Bodrogkisfalud településein. A szakedolgozatomban a következő borászatokat vizsgálom: Disznókő Borászat és a hozzá tartozó Sárga Borház, A Sauska Borászat, Patricius Borház, Holdvölgy és Henye Borbár. A terület középpontját Mád jelenti. A választásnál figyelembe vettem, hogy az utóbbi években Mádon településszinten és objektum léptékben is sok, és nagymértékű beruházás zajlott. A turisztikai célú fejlesztések száma megugrott, ezzel egyidőben a borászatoké is. Továbbá fontos elmondani, hogy az UNESCO Világörökségi terület lehatárolásánál meghatározott magterület, a közel azonos az általam vizsgált területtel.

A vizsgálati módszer egyik eleme a helyszínelés az előre kidolgozott szempontok alapján. A meghatározott borászatokhoz ellátogattam, az épületek egyes részeit és közvetlen környezetét bejártam. Továbbá kérdőívet készítettem az ide látogató turisták számára, amely

rákérdez az itt szerzett élményeikre és tapasztalataikra, a közlekedés módjára, amivel a borvidéket bejárták, az egyes borászatokra, amiket meglátogattak, valamint a Tokaj-Hegyalján eltöltött idő után megfogalmazott fejlesztési javaslatokra. Ezt feldolgozva a borászatokat keresem fel célzottan, hogy megosszam velük a fogyasztók véleményét, valamint tudomást szerezzek az ő tapasztalataikról. A saját felméréseim mellett felhasználok turisztikai fejlesztési javaslatokat feldolgozó tanulmányokat, az ezt tárgyaló konferenciák felméréseit és kidolgozott anyagait, a borvidék történelmét leíró szakirodalmakat, személyes beszélgetések és szakmai előadások alkalmával elhangzottakat.

A vizsgálati anyag elsődlegesen a választott borászatok tájba illesztésére fekteti a hangsúlyt. A vizsgálatához, az egyes borászatokhoz kapcsolódóan, frekventált nézőpontokat jelöltem ki, majd ezekről a pontokról figyeltem meg az épület megjelenését, a zavaró látványelemeket, a takarást. A pontokat kódokkal jelöltem és minden objektumhoz három nézőpontot határoztam meg.

2. Tokaj-Hegyalja történelmi áttekintése

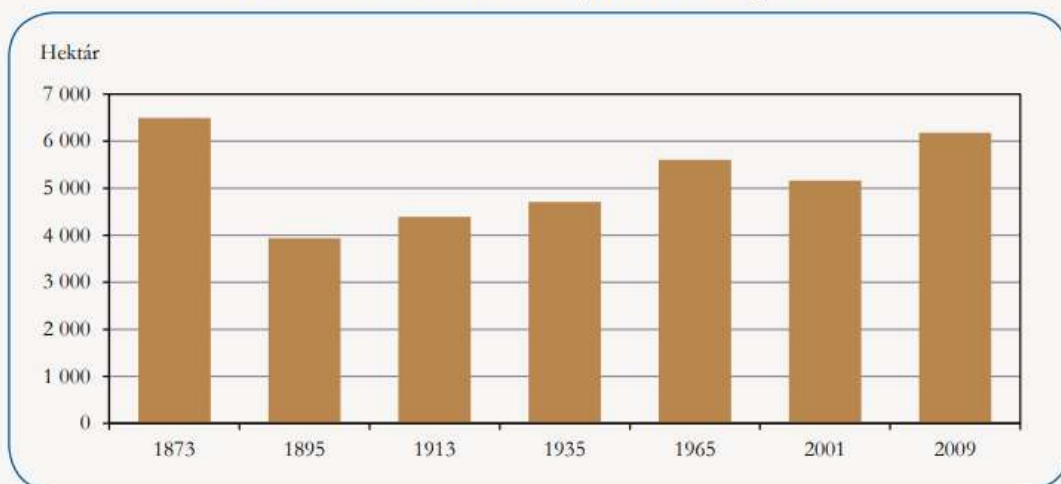
Incipit in Sátor, definit in Sátor, magyarul Sátor-hegytől, Sátor-hegyig. Így definiálják Tokaj-Hegyalja területét. A borvidék 3 legjellegzetesebb pontját az előbb említettek adják Abaújszántón és Sátoraljaújhelyen, valamint Tokajban a Kopasz-hegy. Az UNESCO 2002-ben a Tokaji borvidéket a világörökség részének nyilvánította, mely 27 település védelmét jelenti örökségvédelmi szempontból. Ezáltal világviszonylatban is jelentős szereppel bír.

A terület 87 km hosszúságú és 3-4 km szélességű. Magyarország egyetlen zárt borvidéke, mely annyit tesz, hogy sem szőlő, must vagy bor, mely más területről eredeztethető, ide be nem hozható. Ezáltal biztosított a tokaji eredetvédelme. Az egyetlen kivételt a már palackba került borok alkotják. Egyedülálló szőlészeti hagyományokkal rendelkező tájról beszélünk, mely több mint 1000 éves múltra tekint vissza. Ugyanis a Tokaj-Hegyalján zajló szőlőművelés eredetét a kelták koráig vezethetjük vissza. A tatárjárást követően IV. Béla olasz telepeseket hívott a területre, akik, többek között napjaink vezető szőlőfajtáját, a furmintot hozták magukkal. Bél Mátyás 1730-ban vetette papírra az elkészült tokaji dűlőklasszifikációt, amelyben a termőhelyeket településenként osztályozta. Ezt követően 1737-ben megtörtént Tokaj-Hegyalja lehatárolása, eredetvédelmének kidolgozása. Így vált a világ elsőként lehatárolt borvidékévé (INT-02). Tokaj a 18. században érte el fénykorát, amikor felvidéki munkások jelentették a munkaerőt. Azonban ezt az egyre csak felfelé törő utat 1880-90 között a filoxéra járvány eltorlaszolta.

2.1. A filoxéra járvány

A phylloxera vastatrix, tehát a levélszárító-pusztító már az 1870-es években felütötte a fejét, azonban Tokaj-Hegyalja ellenállónak bizonyult, egészen 1880-ig. (INT-03). Ennek következtében a szőlőültetvények 90%-a elpusztult. Így az addig aranykorát élő borvidék hanyatlásnak indult. Hegyalján 1886 és 1895 között terjedt a legerőteljesebben a filoxéra, mely ez idő alatt tizennégyezer hold szőlőterületet pusztított el. A járvány lecsengését követően megkezdődtek az újbóli szőlőtelepítések, így 1903-ra már 1300 holdon termesztettek szőlőt. Azonban a vészt követően nem mindenki tért vissza a szőlőműveléshez, így a korábbi szőlőterületek egy része paragon maradt, ezért a művelt területek nagysága ma sem haladja meg az 5500 hektárt (INT-04). A filoxéra előtti időkben a Tokaji területek népszerűek voltak. Fontos exportcikknek számított a tokaji bor a világpiacon. A járványt követően azonban visszaesett a termelés és az eladás mértéke is. Napjainkban sem számlálunk akkora szőlőterületet, mint a filoxéra előtti időkben.

A szőlőterület alakulása a Tokaji borvidék településein

1. ábra Szőlőterületek aránya Tokaj-Hegyalján 1873-2009 között (forrás: KSH, 2016)

3. Tokaj-Hegyalja természeti adottságai

3.1. Talajadottságok

A termőhely geológiailag kifejezetten változatosnak mondható. A területen a vulkáni tevékenység 15 millió évvel kezdődött és 9 millió évvel ezelőtt maradt abba. Ennek következtében vulkáni eredetű kőzetek lelhetőek fel, mint a riolit és ennek tufája, andezit, bazalt, riodácit, dácit és zeolit. Így egy dűlő esetében is előfordulhat, hogy más-más kőzettípussal találkozunk. Nem ritka eset az sem, ha egy dűlőn belül, akár 10 különböző talajréteg is megtalálható. Káliumban, magnéziumban és más nyomelemekben gazdag ásványosságú talajok figyelhetünk meg. Egyes területeken, ahol a vulkáni periódust követően löszös talaj alakult ki, a gyorsabb felmelegedés miatt a vegetáció is hamarabb indul el. A magas minőségű dűlőszelektált borok elkészítéséhez járul hozzá a talajélet komplexitása (INT-02).

3.2. Klímatis tényezők

A területet éghajlata kontinentális, amelynek területei jól elkülöníthető mikroklímával rendelkeznek, a változatosan tagolt domborzat és a vízfelületek miatt. A nemesrothadás jelenlétét a Tisza és Bodrog irányából érkező őszi ködök biztosítják. A hegyek nyújtják a megfelelő védelmet a borvidék számára, az Alföld felől pedig a meleg levegő érkezik hozzánk. A csapadék mennyisége 550-580 mm éves szinten, az évi középhőmérséklet pedig 10,6 C°. A napsütéses órák száma 1900. A nyár meleg és csapadékos, az ősz pedig hosszú és ködös (INT-05).

3.3. Domborzati viszonyok

A Tokaji borvidék a Zempléni-középhegység szélén helyezkedik el, a tokaji Kopasz-hegy, az abaujszántói és sátoraljaújhelyi Sátor-hegyek között, ami az Eperjes-Tokaji-hegylánchoz tartozik. Tokaj-Hegyalja a Zempléni-hegység legnyugatibb részén fekszik. Az Alföld és a Zempléni-hegység Szerencs település közelében találkozik. A hegység vulkáni működés következtében alakult ki, ezt támasztják alá a kőzetek és ásványok a dombvidéken (Szerencs Községi Tanács, 1968).

3.4. Vízrajz

Tokaj-Hegyalja fő vízfolyásai a Bodrog- és Tisza-, valamint Hernád-folyók. A három meghatározó folyó mellett számos patak is folyik a borvidéken. Az északi, északkeleti területeken a legjelentősebbek a Ronyva- és Bózsva-patak, továbbá a Fehér-patak. A középső részeken a Tolcsva-patak, Hercegkúti-, Hotyka-, nyugaton Mádi-, Gilip-, Harangod-, Szerencs-, Aranyos-patakok. Vízjárásuk egyenetlennek mondható, ugyanis a tavaszi olvadás, valamint

heves esőzések következtében gyakran megáradnak és kiöntenek, nyáron azonban (Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft, 2016).

3.5. Tokaj flórajárása, a Tokajense

Tokaj-Hegyalja egyedülálló flórajárással rendelkezik, mely a Tokajense. A Kárpátokkal szorosabb kapcsolatú, a flóravidék legészakibb flórajárása. Tokaj és Szerencs környékén, a hegység déli peremén szárazságtűrő pusztai vegetációt figyelhetünk meg. Továbbá rendkívüli biológiai sokféleséggel rendelkezik, megtalálhatóak molyhos tölgyesek, törpemandulás löszgyepek, hegyi kaszálórétek. A gyapjas őszirózsával Magyarország területén egyedül itt találkozhatunk. Emellett 18 féle vadon élő orchideát számlálunk a Tokaji hegyláncon (INT-07).

4. Tájkarakter,tájhasználat

Tokaj-Hegyaljának a tájképi megjelenését a településen található pincék határozzák meg. A tájkaraktert a művelést elősegítő, kialakított teraszok, a támfalak, kőkerítések, történelmi borházak adják (INT-06). A Tokaji borvidéken jelentős a szőlőterületek száma, a szoknyákon többnyire szőlőültetvényeket láthatunk, ez

2. ábra Szárazon rakott kőfal (forrás: Bakos Zoltán 2021)

azonban napjainkra már felkúszott a hegy magasabb pontjaira is. Emellett meghatározó a szántóföldi művelés a területen, ezek a földek a sík részeken helyezkednek el. A szőlők telepítésének helye többször is változott, ugyanis miközben lejjebb kerültek az ültetvények, a szántóföldek aránya csökkent, elvette a szőlő a

3. ábra Szőlőültetvény és kőfal Mád településén (saját fotó, 2023)

helyet a mezőgazdaságtól. Így a rendszerváltást követően az alszőlőket kivágták és részben felszámolták és újra a meredekebb területeket használták szőlőtermelésre. Az erózióvédelem érdekében teraszokat hoztak létre, szárazon rakott kőfalakat építettek. Ezek mai napig meghatározó tájképi elemei Tokaj-Hegyaljának. A településeken áthaladva a legtöbb helyen láthatjuk már a főútvonalakról

is a kőfalakat. Több helyen emiatt a gépi művelés egyáltalán nem megoldható, ugyanis a teraszokra kizárólag gyalogosan lehet feljutni.

4.1. Szőlőfajták és borkülönlegességek

Tokaj-Hegyalján 6 szőlőfajta termesztését engedélyezik. A zászlós hajó a furmint, mely a terület közel 2/3-át teszi ki. Őt követi a hárslevelű, amely közel 1/3 részt foglal el. Kisebb mértékben megjelenik a sárgamuskotály, kövérszőlő és kabar. A jelenlegi termőterület 5500 hektárnyi (KSH, 2016).

A Tokaji Borvidék borkülönlegességei közé tartozik az aszú, a fordítás, a másolás, valamint a szamorodni.

4.2. A Tokaji aszú

Úgy gondolom, hogy mikor Tokaj-Hegyaljáról teszünk említést, nem hagyhatjuk ki a tokaji aszút, hiszen Tokaj neki köszönheti népszerűségét és egyedülállóságát a többi borvidékkel szemben.

Egyes elmondások szerint a XVI. században Lórántffy Zsuzsanna udvari papja, Sepsi Laczkó Máté alkotta meg az első aszút, egy kényszerből november hónapra halasztott szüret következtében. A legenda szerint az akkor, Tokajt fenyegető harcok miatt elmaradt a korai szüret, ami a szőlőszemek nemesrothadását idézte elő. Az ezt okozó penészgomba pedig, a *Bothrytis cinerea*. Így indult európai útjára az aszú, mely eljutott többek

4. ábra Aszúsodott szőlőfürt (forrás: Lengyel Réka, 2022)

között Voltaire, Goethe, Katalin cárnő és még sok nemes, híres személy poharába (INT-01). A tokaji aszú híre az egész világon elterjedt. Már a 16. században is több európai országba szállították és fogyasztották előszeretettel. Az aszúsodást a területen található egyedi mikroklíma teszi lehetővé, amely következtében elindul a nemesrothadás a szőlőfürtökön. Ennek következtében a bogyók összetöppednek, a nedvességtartalom csökken bennük, a koncentráció pedig ezzel fordítottan arányosan nő. Az aszúkészítést szigorú előírások szabályozzák, a beáztatáshoz felhasznált bort illetően, valamint a hordós és palackos érlelésre vonatkozóan.

4.3. Bányászat

A bányászat jelenlétének kiemelése véleményem szerint szorosan kapcsolódik a vizsgálati anyagomhoz. Ugyanis a bányák száma sem elhanyagolható a borvidéken. A borászat és szőlőművelés mellett az egyik legjelentősebb ágazatot jelenti. Továbbá a vizsgált borászatok építőanyagainak több-kevesebb részét a borvidéken megtalálható, bányászott nyersanyagok jelentik.

Az alább látható ábra mutatja a borvidéken található bányákat, melyekből a Magyar Bányászati és Földtani Hivatal alapján 15 településen, 720 hektáron folytatnak bányászati tevékenységet. A terület változatos talajtani adottságokkal rendelkezik, ennek köszönhetően az egyes településeken különböző anyagokat bányásznak és termelnek ki. A legnagyobb terjedelmű bánya Erdőbényén található, mely 145,6 hektárt foglal magába. Ezen a területen kovaföldet, andezitet, valamint horzsakövet termelnek ki. Kiterjedésben Rátka követi, ahol zeolitot, bentonit, kaolin, kvarcin bányászata zajlik, 128 hektáron. 124,3 hektáron bányásznak andezitet Tállya területén.¹³ eltérő ásványi nyersanyag található Tokaj-Hegyalján homok, kavics, agyag, andezit, kálitufa, riolit, horzsakő tufa, zeolit, riolittufa, kvarcit, kovaföld, kaolin, bentonit (Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft.,2016).

4.3.1. Anyaghasználat

Tokaj-Hegyalján a szőlőművelés mellett jelentős a bányászati tevékenység is. A területen több kőbánya is működött, ezek közül vannak, amikben napjainkban is folyik kitermelés. A borvidékre jellemző, hogy a pincék építésekor a településen vagy a közelben bányászott és kitermelt anyagot használták fel. Így például a pincék homlokzatának, boltozatának és járófelületének a

5. ábra Kőfal a Patricius Borház borászatánál (saját fotó, 2023)

burkolása során is helyi anyagokat használtak fel. Ennek oka korábban a szállítás idejének és hosszának a csökkentése volt. Azonban ma is fontos szerepet játszanak a helyben kitermelt anyagok. Az új építésű vagy felújításra kerülő létesítmények esetében megjelenik az ökológikus építéset. Ez egy egyre jellemzőbb irányzat, aminek célja, hogy az építés során a lehető

legkisebb ökológiai lábnyom maradjon. Ennek okán számos, a borvidéken található épület tetőszerkezete és mennyezete a környéken kitermelt fagerendákból épült. Ahogy többnyire a pincék riolittufával lettek kiboltozva. Legnagyobb mértékben Mádon figyelhető meg a „mádi fehér kő” használata. A településen végig haladva a szőlős teraszok támfalait és a borászatok falait is ezek a faragott kövek alkotják.

4.4. Tokaj borturizmusa

A turizmusnak egy olyan sajátos ágazata a borturizmus, amelynek a bor áll a központjában, ami az élmény alapját adja. Emellé azonban társulnak más szolgáltatások is, amik együtt alkotják a pozitív hatást. A látogatók azzal a céllal érkeznek egy-egy borvidékre, hogy közelebb kerüljenek a terület értékeihez, hagyományaihoz, szokásaihoz. Szeretnék megismerni a helyi termékeket, személyes kapcsolatot kialakítani a termelőkkel. Ehhez segítik hozzá a turistákat a változatos programlehetőségek, mint a borkóstolók, bortúrák, pincelátogatások, dűlőtúrák és még számos más kapcsolódó elem. Emellé csatlakoznak kiegészítő programok is. Magyarországon 22 borvidék és 7 borrégió található, így elmondható, hogy hazánkban nagymértékű a borvidékek szerepe a turizmusban. Ezeknek a területe szinte az egész országot lefedik (INT-23).

Bár a magyarországi borvidékek közül Tokaj-Hegyalja az egyik legjelentősebb terület világviszonylatban is, - javarészt az aszúnak köszönhetően - turisztikai kiépítettsége meglehetősen elmaradott. Népszerűsége már több száz éves, azonban csak az aszúbor elkészítését követően vált igazán kiemelkedővé.

A főszezon a nyári hónapokra tehető, ekkor számlálható a legtöbb látogató. Ilyenkor a borvidék településein különböző fesztiválok, zenei programok és boros rendezvények kerülnek megrendezésre, amik nagy létszámú turistaközönséget vonzanak. A szálláshelyek és éttermek ebben az időszakban folyamatosan fogadnak vendégeket. A téli időszakban a borvidék lecsendesedik, a pincék, szálláshelyek nem fogadnak sok turistát. Ennek oka többek között a benti programlehetőségek hiánya. A borvidék problémája az egyes szolgáltatások közötti együttműködés hiánya. Tokaj elmaradottnak számít a többi borvidékkel szemben a borturizmusban.

Egy-egy bortúra, pincelátogatás sikeressége több tényezőn múlik. A környezet szépsége és adottságai mellett az egyik legfontosabb szempont a bor minősége. Azonban szerves része egy sikeres és jó élményt nyújtó látogatásnak a borász személye. Emellett fontos a megfelelő társaság, akivel részt veszünk az eseményen (Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 2016).

4.5. Turisztikai infrastruktúra

4.5.1. Tokajbusz

2022-ben indult egy az első TOKAJBUSZ, melynek célja, hogy hétvégén a turisták tömegközlekedéssel is körbe tudják járni a borvidék nagyrészét. Két járatot lehet elkülöníteni, egy hosszabb és egy rövidebb útvonalon közlekedőt. A buszok menetrendje illeszkedik a Tokaj és Szerencs vasútállomásra érkező és innen induló személy- és InterCity vonatok csatlakozásához. Ezekre napi- és három napos jegy is váltható. A busz péntek estétől vasárnap estig jár az útvonalakon. Az egyes megállók fontos turisztikai célpontokhoz igazítottak. Tokaj, Tarcal, Mezőzombor, Szerencs, Rátka, Tállya, Mád, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong és Erdőbénye településeken halad át menetrend szerint. A megváltott napijegy az előbb említett helységeken belül más tömegközlekedési eszközre is használható. A 3896-os TOKAJBUSZ a Tarcali bányató és a Tokaji-hegy között biztosít járatot. Így az Áldó Krisztus szobrot, a Tokaji Fesztiválatlant, valamint Tokaj belvárosát is érinti és bemutatja (INT-09). (Lásd: 02.tervlap)

4.5.2. Kerékpárút

A térség egyes területein már jelen vannak használatra alkalmas kerékpárutak. Ezekből összesen 8 szakasz került kiépítésre. Azonban jelenleg is folyamatosan bővülnek további útvonalakkal az egyes szakaszok és a jövőben is új területeket érintő részek kerülnek kialakításra. Ezáltal a borvidék turisztikai látványosságai kerékpárral is elérhetővé válnak. Ehhez kapcsolódik a Mádi Turisztikai Központ E-bike kölcsönzője is, ami hozzásegíti a turistákat a kerékpárbérléshez (INT-21). (Lásd: 02.tervlap)

4.5.3. Egyéb turisztikai létesítmények

A borvidék fő vonzereje és hírvivője a tokaji bor. Azonban csupán a borturizmus fejlesztése kevés ahhoz, hogy a látogatottság növekedjen. A Tokaj-Hegyaljához tartozó településeken különböző, a borturizmust kiegészítő programlehetőségeket hoztak létre. A borkóstolás kiegészítéseképpen egyre többször helyet kap a gasztronómia. Az utóbbi években számos borbisztró és étterem nyitott meg. Itt nagy hangsúlyt fektetnek az étlapon található ételek és az itallapon felsorolt borok közötti összhangra. Ilyenkor nem csak a helyi italok, de ételek és alapanyagok is megismerhetők. (Lásd: 02.tervlap)

4.5.4. Vonzástényezők

Természeti

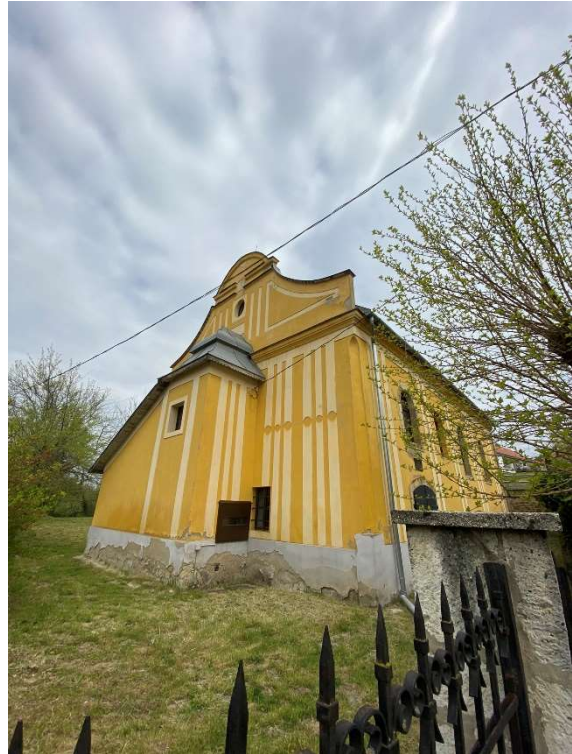
Tokaj-Hegyalja településeinek fekvése már önmagában vonzó látványosság. A vulkáni képződmények, hegyvonulatok egyedi hangulatot teremtenek. A borvidéken több kilátó is megépítésre került, ahonnan körül tekinthető a környezet.

Bodrog és Tisza összefolyás

A Bodrog és Tisza folyók összefolyása turisztikai látványosság a látogatók számára. A két folyó találkozási kedvelt célpont, szívesen tekintik meg az arra járók. A folyókon szervezett vízitúrákon való részvételre is van lehetőség és a Tiszavirágzás ideje alatt erre irányuló vezetett hajóutakra is lehet jelentkezni.

Megyer-hegyi tengerszem

A Megyer-hegyi tengerszem kedvelt turisztikai látványosság. A Megyer-hegy Sárospatak közelében helyezkedik el. A 37-es főútról közelíthető meg és a tengerszemhez vezető út egy szakaszáig autóval is

6. ábra Zsidótemplom Tarcalon (saját fotó, 2023)

haladhatunk, azonban a fentebbi részek már csak gyalogosan játhatók. A tengerszem egy esővíz által feltöltött meder, ahol korábban malomkő bányászat történt. A képződmény önmagában is sok látogatót vonz, hiszen az év minden időszakában festői látványt nyújt. Még szélesebb körben terjedt el turisztikai célpontként a Megyer-hegyi tengerszem, miután Viaferrata útvonalat alakítottak ki a bányafalon. A helyszínen vezetett túrán való részvételre van lehetőség, de találunk információs táblákat is, amelyekből megtudhatjuk a tengerszem kialakulásának történetét, továbbá pihenőhelyek is kialakításra kerültek. (Lásd: 02.tervlap)

Kultúrtörténeti

Templomok, kálváriák

Tokaj-Hegyalja népességének vallási hovatartozása sokrétű. Megtalálható római katolikus, görög katolikus, református, evangélikus és zsidó vallású lakos egyaránt. Ennek köszönhetően a vallásokhoz tartozó imahelyek, templomok, kálváriák és szent helyek száma is

meghatározó. Egy-egy település több ilyen épülettel is büszkélkedhet, ami nagy kultúrtörténeti jelentőséggel bír.

Tarcali bányató és Áldó krisztus szobor

A bortermelésben elfoglalt helye Tarcalnak igen jelentős, ugyanis a Bél Mátyás által megalkotott dülőklasszifikációban melyet az 1730-as években jegyzett le, az itt megtalálható szőlőterületek adják a legjobb minőséget. Tarcal Tokaj közvetlen szomszédságában található, így szoros kapcsolatban is áll egymással a két település.

7. ábra Tarcali bányató (saját fotó, 2022)

A tokaji Kopasz-hegyet is innen tudjuk megközelíteni, ami jelentős turisztikai célpont. Tarcal fő tájképi eleme a bányató, mely a Nagy Kopasz-hegy lábánál helyezkedik el. Érdekessége, hogy a megszokottól eltérő módon, a bányató vize nem talajvíz, hanem csapadék eredetű. Mélysége 10 méter körülire tehető. A tóban fürdeni és horgászni szigorúan tilos, azonban a látvány adta örömeért is érdemes meglátogatni. Különös tekintettel a 2015-ben felállított Áldó Krisztus szobor lábától adott kilátásra. A mű súlya 50 tonna, magassága 8,5 méter. A szobor gyalogosan megközelíthető. A hozzá vezető út mentén különleges növényalkalmazással, a szőlőművelésre jellemző teraszos megjelenéssel találkozhatunk. A turisták igényeit kielégítő padok és asztalok kerültek kihelyezésre. A szobrot egy ültetett levendulamező (*Lavandula angustifolia*) veszi körül, de láthatunk júdásfát (*Cercis siliquastrum*), Jajrózsát (*Rosa spinosissima*), kerti szilvát (*Prunus domestica*).

Pincesorok

Vitathatatlan, hogy a borvidék fő látványosságai az egyedülálló pincék, pincerendszerek. A településeken a legtöbb esetben pincesorok jöttek létre, amelyek meghatározzák a település tájképét, tájkarakterét. Az egyes pincék különböző módokon kerültek kialakításra. A két jellemző típus a lyukpince vagy az ásott pince. Találhatunk olyan pincéket, amelyekhez borház

épült. Ezek a bejáratnál kaptak helyet, itt zajlik a szőlő feldolgoása, bogyózása, préselése. Vannak azonban olyan pincék, amelyekbe belépve csak a lefelé vezető lépcső, majd a hordókat tartalmazó járat található. Ezeknek mérete és elrendezése eltérő. Magyarország legnagyobb összefüggő

8. ábra Abaújszántói pincesor (saját fotó, 2023)

pincészerendszere is a

területhez köthető. Településenként több száz pincét számlálhatunk. Ezek közül napjainkra már csak kevés látja el eredeti feladatát. Sajnos a pincék nagy része mára folyamatosan romló állapotot mutat, köszönhetően a kevésbé jövedelmező piaci ágazatnak, a borászatnak.

Egységes pincesorok

Amikor egységes megjelenésű pincékről beszélünk, elsősorban a hercegkúti Kőporosi vagy Gombos-hegyi pincesorok jutnak eszünkbe. Úgy gondolom, ha Tokaj jellemző pincesorait emlegetjük, az előbb említettek merülnek fel elsősorban. Már egyedi megjelenése miatt is népszerű az emberek körében. Kis mesevilágnak tekintik, „hobbit faluként” emlegetik. Idelátogatva tapasztalhatjuk, hogy a pincészetek azonos megjelenést mutatnak formailag, de anyaghasználatban is. A két pincesor fontos eleme a Hercegkút és az egész borvidék turizmusának, ugyanis kiemelt turisztikai célpont, ahol évente több tízezer látogató is megfordul. A pincék mindegyikében zajlik borkészítés. A pincesor

9. ábra Gombos-hegyi pincesor, Hercegkút (forrás: saját fotó, 2023)

adottságait kihasználva, minden évben megrendeznek olyan eseményeket, mely ideje alatt a

látogatók, különböző programlehetőség mellett, megtekinthetik a pincéket és megkóstolhatják a termelők borait. (Lásd: 02.tervlap)

Borutak

A borutak fontos elemei a területeken működő borturizmusnak. Elkülönítünk nyitott, tematikus és klasszikus borutakat. Ezek borvidékeken vagy azok környezetében helyezkednek el. Az útvonalak mellett vendéglátóegységek, turisztikai látványosságok és programok várják a turistákat. Ebben az esetben a fogadókörnyezetek minősítéssel rendelkeznek, ami biztosítja a látogatók számára a minőséget. Az útvonal a borvidék jelentős településeit érinti. A tematikus borutak esetében szükség van a jól kiépített infrastrukturális háttérre. A Borúti Karta foglalja össze azokat a követelményeket és szempontrendszereket, amik alapján meghatározható és elismerhető egy borút (Könyves, 2015).

Tokaj-Hegyalja területén is több borút került kialakításra. Ezek a tematikus borutak közé sorolhatók. Témájuk alapján a borvidék legjelentősebb szőlőfajtaikat és azok telepítési területeit mutatják be. Így számon tartunk Furmint útvonalat, ami Tokaj, Tarczal és Bodrogkeresztúr településein halad át, Hárslevelű útvonalat Tokaj, Tarczal, Mád, Rátka, Tállya, Abaújszántó, Golop, Monok, Legyesbénye, Bekecs, Szerencs vonalán. A Sárgamuskotály útvonal Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong, Olaszliszka, Vámosújfalud, Tolcsva, Erdőhorváti, Erdőbénye településeken vezet keresztül, továbbá a Zéta útvonal, amelyen Tokaj, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Szegi, Szegilong, Vámosújfalud, Sározsádány, Bodrogolaszi, Hercegkút, Sárospatak, Sátorajjújhely területeivel ismerkedhetnek meg a turisták (A Tokaji borvidék helyzetértékelése, 2016).

Szolgáltatás

Tokaji fesztiválatlan

A borkóstolás társas esemény. Az emberek többnyire barátokkal, családtagokkal vesznek részt egy-egy ilyen alkalmon. Általában a borvidékeken tartózkodásuk is több napos, így szívesebben választanak olyan időpontot a látogatásra, amikor más programokon is lehetőségük van részt venni. E célból egyre több kulturális eseményt szerveznek az önkormányzatok, egyesületek, borászatok. Ezek többnyire valamilyen koncertek, zenés estek. A nyári időszakban a legnagyobb volumenű kulturális programok a Tokaji fesztiválatlanban kerülnek megrendezésre.

A rendezvényközpont kialakításának gondolata már 1992-ben felmerült és az első vázlatok ekkor el is készültek, a Budapest Expo-hoz való csatlakozás okán. Ez ugyan végül elmaradt, azonban a megvalósítás lehetősége továbbra is fennállt. A programokra való nagy igény következtében 2006-ban elindult a tervezés folyamata. Ennek szükségességét igazolta, hogy a városvezetés 2002-től kezdődően kísérletként, nagy volumenű rendezvényeket szervezett, mellyel felmérték az igényeket. Az évről évre gyarapodó látogatószám miatt a korábbi rendezvény helyszínei kicsinek bizonyultak. A tervek mintájaként szolgált Szentmargitbánya szabadtéri színháza és más külföldi példák is. A bányászati tevékenység a helyszínen 1999-ben megszűnt és helyén egy kihasználatlan tájseb keletkezett, ahol egyértelművé vált, hogy szükséges valamiféle utóhasznosítás. A Tokaj határában elhelyezkedő, kétszintes andezit bánya helyére így egy szabadtéri színpad került kiszolgáló épületekkel és parkolóval. A bányafal 25-30 méter magasságú. Az út túloldalán a borvidék egyik meghatározó folyója, a Bodrog halad el (INT-22). Tokajban a Fesztiválatlan programjai mellett a Paulay Ede Színház is vendégtársulat előadásaival várja a színházkedvelőket. (Lásd: 02.tervlap)

Zempléni Fesztivál

A Zempléni Fesztivált 2004 óta évről évre minden nyáron megrendezik a Zemplén egyes településein. Általában augusztus hónapban várják a programokra az érdeklődőket. Ilyenkor koncertekkel és színházi előadásokkal, túrákkal és kiállításokkal készülnek a helyszínek.

10. ábra Tokaji fesztiválatlan (saját fotó, 2023)

A Zempléni Fesztivál már hagyománnyá vált és visszatérő, valamint új látogatókat vonz a területre.

Borfesztiválok

Elmondható, hogy szinte az összes borvidéki település rendez állandó jelleggel borfesztivált. Ezek is főleg szezonális jelleggel látogathatók, többnyire a nyári időszakban,

azonban őszi első felében is rendeznek szürethez kapcsolódó eseményeket. Az egyes települések eltérő elgondolást alkalmaznak a szervezés és programösszeállítás során. Az viszont kijelenthető, hogy a központban a helyi borászatok és termékeik állnak. Emellé kiegészítő programokat biztosítanak a különböző korosztályok számára. Koncertek, ismeretterjesztő előadások, vezetett túrák és vásárok társulnak a boros élményekhez.

Kerekdomb fesztivál néven 2016 óta minden szeptemberben Tállyán egy összművészeti fesztivál kerül megrendezésre. A programsorozat egy egész hétvégét felölel. Ilyenkor rendkívül nagy számban érkeznek az érdeklődők az ország minden pontjáról. Tállya megtelik élettel ebben az időpontban. A népszerű rendezvénynek köszönhetően a környékbeli települések szálláshelyei is megtelnek ilyenkor. A nagy volumenű koncertek mellett pincelátogatások, gyerek- és felnőttprogramok, előadások és gasztronómiai élmények várják a fesztiválozni vágyókat. A Kerekdomb fesztivál a környék egyik legmeghatározóbb és legnagyobb tömeget vonzó eseménye.

Szálláshelyek, éttermek

Tokaj-Hegyalján meglehetősen sok szálláshely működik. Ezek a családi vendéglátóegységektől a luxusszállodáig megtalálhatók. Ebből kifolyólag a felszereltség, a kiegészítő szolgáltatások és az árak egyaránt széles skálán mozognak. Társulnak wellness szolgáltatások, étkezési lehetőségek és sokszor borkóstolások is. Az utóbbi időben gyarapodott a magas minőséget képviselő szálláshelyek száma. Hotelek nyíltak a térségben, amik újabb társadalmi rétegeket céloznak meg és vonzanak be. Ehhez hozzájárul a minőségi borok és ételek fogyasztása is. Erre a hotelek konyhája mellett a borvidék éttermeiben is van lehetőség, amik szintén növekvő számmal vannak jelen. Az újonnan nyitott éttermek és bisztrók törekednek a magas minőség fenntartására. (Lásd: 02.tervlap)

4.6.SWOT analízis

A borvidék turisztikai és táji adottságaira vonatkozóan készítettem egy SWOT analízist, amelyben az erősségekre, gyengeségekre, lehetőségekre és fenyegetésekre tértem ki.

Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Fenyegetések
Világhírű borvidék: A Tokaji aszú világszerte ismert. Az UNESCO Világörökség része.	Közlekedési kapcsolatok: Az alulfejlett tömegközlekedés és az utak rossz állapota miatt a turisták számára nehézkes a	Borturizmus fejlesztése: A régió népszerűsítése, további programok és események szervezése	Természeti katasztrófák: A térségben bekövetkező árvizek hátrányosan hatnak a turisztikára.

	megtekinteni kívánt területek megközelítése.		
Kulturális örökség: Számos kulturális és történelmi örökséggel rendelkezik.	Infrastruktúra alulfejlettsége: A turisztikai infrastruktúra modernizációra és fejlesztésekre szorul.	Kulturális és történelmi látnivalók fejlesztése: A kulturális és történelmi látnivalók állapotának fejlesztése és jelenlétük felhasználása turisztikai célpontként.	Gazdasági válság: A válsághelyzet következtében háttérbe szorul az emberek körében a luxuscikkekre és szolgáltatásra való költés.
Táji adottságok: A turisták számára a borvidék lankái, a Tisza és a Bodrog és azok környezete festői látványt nyújtanak.	Szezonáltság: A borvidéken található programok erősen szezonálisak, többnyire a nyári időszakban látogathatók.	Szolgáltatások bővítése: További szálláshelyek, éttermek és borbárok kialakítása a borvidéken.	Környezetvédelmi kihívások: A környezeti terhelések és fenntarthatósági kérdések nagy jelentőséggel bírnak a területen.
Gasztronómiai kínálat: A borkínálat mellé magas minőségű ételek is tartoznak.	Verseny: A többi borvidék jelenléte és fejlődése miatt intenzív a verseny.	Fenntarthatóság: A fenntartható borászat és turizmus tovább növelné a térség vonzerejét.	

1. táblázat SWOT analízis Tokaj-Hegyalja turisztikai és táji adottságairól (forrás: saját munka)

Kiemelném a felsoroltak közül a turisztikára vonatkozóan, hogy a térség jó adottságokkal rendelkezik, azonban ezek közül nem minden terület kerül kihasználásra. A fejlesztések megvalósítása előrelépést jelentene és hozzásegítené a borvidéket a vonzerő fenntartásához. A kreatív marketingstratégiai fontos eleme a régió népszerűsítésének. Tájépítészeti vonatkozásban a kulturális és történelmi látnivalók felújítását és szerepének növelését javaslom.

4.7. Látogatói vélemények felmérése

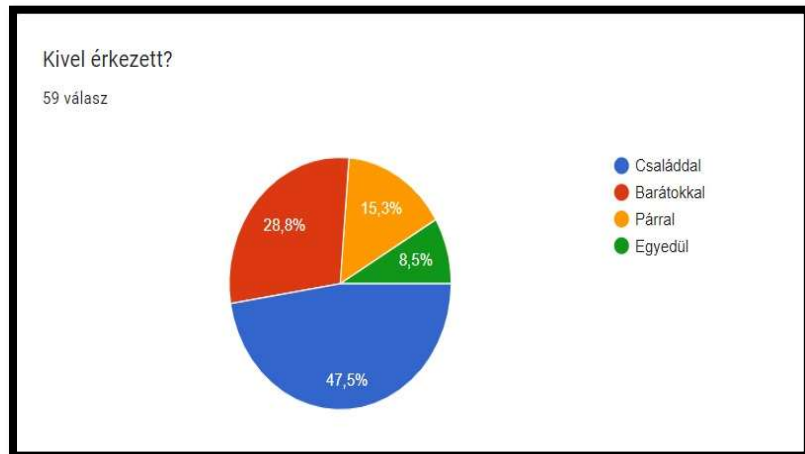
Kérdőívemben térség szinten, a Tokaj-Hegyalján zajló borturizmussal, valamint az itt látható tájképi elemekkel, a borászatok tájba illesztésével kapcsolatban fogalmaztam meg kérdéseket. Megkérdeztem továbbá a kitöltőket, hogy mire vonatkozóan javasolnak fejlesztést. A kérdőívet a közösségi oldalaimon, illetve kapcsolódó csoportokban tettem közzé. A célközönség a borkedvelők voltak, akik esetlegesen látogatják az egyes borvidékeket. A

kérdőívemet 59 fő töltötte ki. Az eredmények alátámasztják az általam tett megállapításokat. A feltett kérdésekre adott válaszokat együttesen értékeltem a saját megfigyeléseimmel és ez alapján vontam le a következtetéseket.

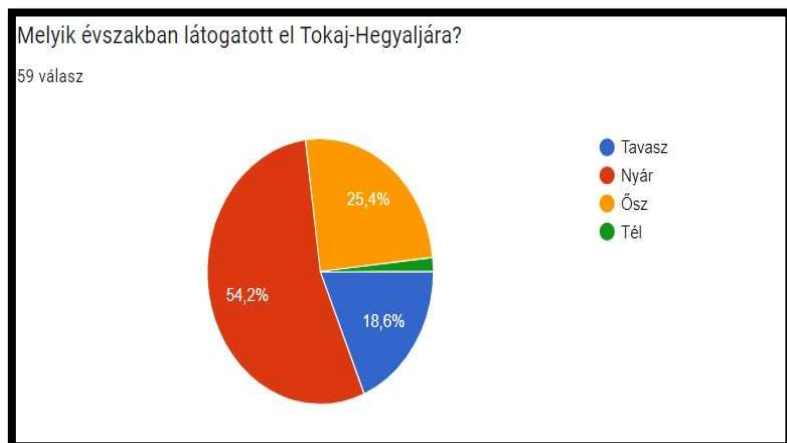
A kitöltők 98%-a ismeri Tokaj-Hegyalját és járt is már a területen, döntő többségük azonban csak egy alkalommal. 52 fő autóval érkezett, amit többnyire a tömegközlekedés elmaradottságával és kiépítetlen infrastruktúrájával magyaráztak. Ez megerősíti a tömegközlekedési eszközök és útvonalak fejlesztésére tett javaslatom érvényét.

A kitöltők közül 28 fő családdal, 17 fő barátokkal érkezett, továbbá akadt olyan is, aki párral vagy egyedül. Közülük 32 fő a nyári időszakban látogatott Tokaj-Hegyaljára. Így tehát megállapítható, hogy a nyári hónapok a legkedveltebbek a turisták körében. Annak érdekében, hogy a látogatószám

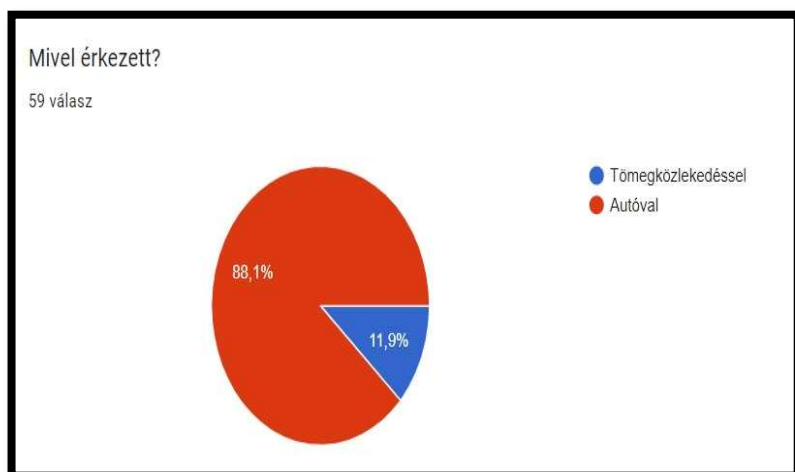
növekedjen az év többi szakaszában is, olyan programokat kell biztosítani az érkezők számára,

11. ábra Családdal, barátokkal, párral és egyedül érkezettek aránya 2023 (forrás: INT-24)

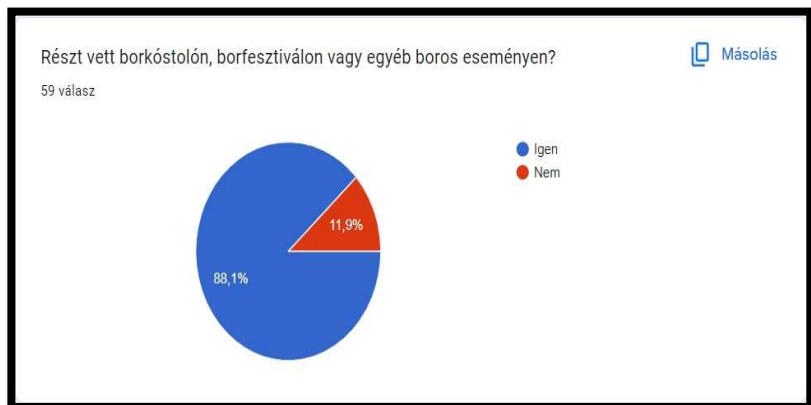
12. ábra Az évszakokban történő látogatások számának eloszlása 2023 (forrás: INT-24)

13. ábra Autóval és tömegközlekedéssel érkezettek aránya a kérdőív kitöltői között 2023 (forrás: INT-24)

amiken rossz idő esetén is részt tudnak venni. Emellett a családosan, gyermekkel érkező turisták igényeit is ki kell elégíteni a fiatal korosztályt célzó programlehetőségek által.

52 fő részt vett valamilyen boros eseményen, borfesztiválon. Ez összefüggésben áll a korábbiakban említett, nyári időszakban történő látogatásokkal, ugyanis a rendezvények döntő többsége ezekben a hónapokban, valamint ősz elején zajlik. Ezek az események nagyobb látogatószámot generálnak. Emiatt szükség van az ilyen jellegű rendezvények további fejlesztésére, számuknak növelésére. Ezek közül is a legnépszerűbbek a turisták körében a Tolcsvai borfesztivál, az Ivó Nap, és Bor, mámor, Bénye.

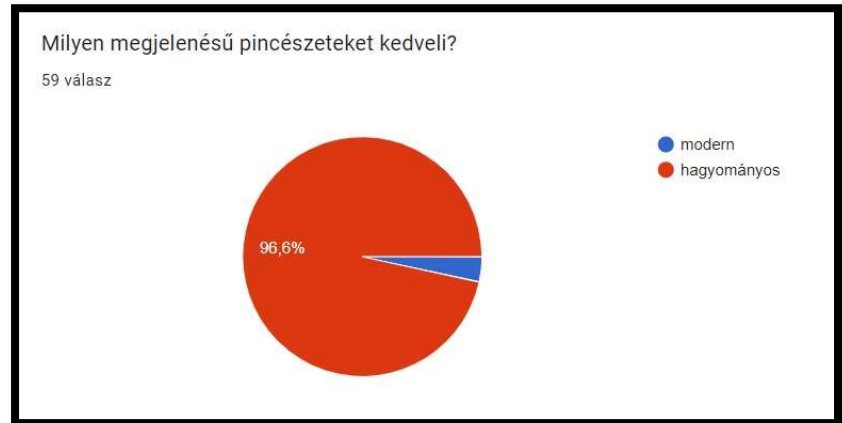
15. ábra Borfesztiválokon, boros rendezvényeken való részvétel aránya 2023 (forrás: INT-24)

14. ábra A borászat épülete és környezete közötti összhang fontossága a kitöltők szerint 2023 (forrás: INT-24)

Kérdőívemben

megkérdeztem a látogatókat, hogy a modern avagy hagyományos megjelenésű pincészeteket kedvelik-e jobban Tokaj-Hegyalján. Az eredmények azt mutatták, hogy a hagyományos megjelenés örvend nagyobb népszerűségnek és fontos a

16. ábra A pincészetek megjelenésére vonatkozó kérdés eredménye 2023 (forrás: INT-24)

vendégek számára, hogy a borászat épülete összhangban legyen a környezetével. A kitöltők javaslatai között is érkeztek erre vonatkozó válaszok, tehát a hagyományos építészeti stílusú pincészetek ápolása, a pincék környezetének parkosítása.

Így összességében elmondható, hogy a turisták számára fontos, hogy a meglátogatott pincék tájba illesztése megfelelő legyen, és megjelenésük ne keltsen zavaró látványt. Emellett a környezetükben történő parkosításra és környezetrendezésre is nagy hangsúlyt kell fektetni. A turizmusra vonatkozóan kimondható, hogy a fesztiválok és egyéb rendezvények jelenléte kiemelt fontosságú és szükség van az egész évben látogatható programokra. Továbbá a tömegközlekedés fejlesztése és megfelelően történő kiépítése elengedhetetlen a borvidék további fejlődésének érdekében. A kérdőív elérhető a linken: <https://docs.google.com/forms/d/18cqZN-zUPW8ZOwZFjxqpOvIer6GJSXraZmnB5gItAiY/edit> (INT- 24).

5. A tájba illesztés fogalma

„A tájba illesztés az építményeknek (épületek, utak, közművezetékek stb.) a táji adottságokhoz igazodó kialakítása és elhelyezése, amely magában foglalja az építmény elhelyezésére alkalmas terület meghatározását, az esztétikai megjelenést kedvezően befolyásoló kialakítását, illetve az építmény környezetének rendezését (MSZ 2003)”.

A tájba illesztésnek alapvető elveit és módjait alkalmazzuk egy építmény vagy más beavatkozás során (Csöszi et al ³ 2010). Szem előtt kell tartanunk a táj- és természetvédelmi tekintetben kevésbé értékes területek hasznosítására és a területi koncentrációra. Az ökológiai

és esztétikai viszonyokat befolyásolhatja a hely kiválasztásakor a domborzat. (Boromisza et al. 4 2023) Az utólagos helyreállítás igénye mérsékelhető, ha a helyszín nyomvonalvezetésének megválasztása és a terület lehatárolása helyesen történik. Figyelembe kell venni a történelmileg kialakult hagyományokat, a művelési ágak összhangban történő megjelenését (SZIE Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, 2019).

5.1. Borturisztikai létesítmények tájba illesztése

A Tokaji borvidék szőlőtermesztési és borkészítési hagyományai mellett építészetében is jelentős értékekkel rendelkezik. Számos műemléki védettség alatt álló pince, épület, lakóház található a területen. Ezek védelme, megőrzése kiemelt fontosságú, hiszen jelenlétük nagyban meghatározza a település- és tájképet. Így az újonnan létesített épületek, épületegyüttesek megfelelő tájba illesztésére is nagy figyelmet kell fordítani (Harea O., 2021).

A hagyományos megjelenésű pincészetek mellett egyre nagyobb számban fordulnak elő, a modern stílusjegyeket viselő borászatok. Napjainkban a tájépítészek és a tájépítészet alkalmazása egyre jelentősebb a borászatok esetében is. A borászati létesítmények tájba illesztését segíti elő. Egyre elterjedtebb a dűlőbisztrók kialakítása a borvidéken. Ezek esetében is fontos, hogy az épület beillesztése, valamint annak környezete összhangban legyenek egymással. Tokaj-Hegyalja tájképi jelentőségét elsősorban a szőlőterületek, a teraszos művelés, a kőgarádok és természetesen a pincék adják. Az új építések és felújítások során napjainkban is alkalmazzák a kőfalakat, az eredeti állapot megjelenítését és a helyi anyaghasználatot.

Munkám során kiválasztottam öt borászatot, amik a vizsgálat tárgyát képezik. Meghatározásuknál fontos szempont volt, hogy elhelyezkedésüket tekintve, egymással szomszédos településeken találhatók, amely Rátka, Mád, Mezőzombor, Bodrogkisfalud és Bodrogkeresztúr helységeit jelentik. Emellett eltérő építészeti stílust képviselnek és a településhez viszonyítva más-más területen helyezték el őket, különböző tájba illesztési megoldásokat alkalmaztak mindegyik esetében. Ezáltal jól összehasonlíthatók, megállapíthatók az azonosságok és eltérések. A vizsgálat során kitértem a borászat történetére, környezetére és tájba illesztésére, technológiai hátterére és turisztikai jelentőségére. A megállapításokhoz helyszíni bejárást végeztem, a borászat dolgozóival készítettem interjút, valamint a tervezői koncepciókat is figyelembe vettem. A megfigyeltek alátámasztása érdekében meghatároztam minden borászat esetében 3-3 nézőpontot, amiket az épületek 500 méteres körzetén belül helyeztem el. Az adott pontokat kódokkal jelöltem és minden nézőpontról vizsgáltam a rálátást az épületre, az épület környezetére. A pontok meghatározásánál figyelembe vettem, hogy egyet az épületnél helyezzek el, hogy az onnan nyíló kilátást vizsgáljam, egy kedvező rálátást nyújtó,

továbbá egy kevésbé előnyös pontot, ahonnan az épület alig vagy egyáltalán nem látható. Ezek által jól szemléltethető a borászat elhelyezkedése és megjelenése a tájban (MSZ 2004).

5.1.1. Sauska borászat

A borászat története

A borászat tulajdonosa, Sauska Krisztián meghatározó személy a borvilágban. Az országban Tokaj mellett Budafokon és Villányban is működtet borászatot. Meggyőződésem, hogy nevét nem csak a borkedvelő közönség ismeri, ahogy borait sem csak ők szúrják ki métereikről az üzletek polcain. A tulajdonos Amerikából költözött vissza Magyarországra és ezt követően kezdett el a borászat és a márka kiépítésével foglalkozni.

A borászat környezete és megjelenése

A jelenleg is zajló fejlesztések közül a legújabb, a Sauska tulajdonában álló „manószem”. Az épület ugyan közigazgatásilag Rátka településhez tartozik, mégis legtöbbször Mádhoz kötik. A borászat a 39-es főút mentén helyezkedik el. Ebből az irányból lehet a birtokra behajtani. A vendéglátóegység többek között bíráló termeket, borfeldolgozó üzemet, vinotékát és látványkonyhát rejt magában. Így funkcióit tekintve is többet lát el. A 4002 négyzetméter alapterületű épület kialakításának koncepciója egy tájba illeszkedő, a szőlőterületbe olvadó, szoborszerű látvány létrehozása. Két kör alakú épület egymás mellé illesztése, egy ébredező szempárt idéz fel, melyek egyenkénti átmérője 36 méter. A tervezési munkákat a BORD Építész Stúdió tervezője, Bordás Péter végezte. Elsődleges szempont volt a páratlan tájra nyíló kilátás, valamint a környezettel való kapcsolat és az egyediség megalkotása. Így az épület egy része a hegyoldalba süllyesztett. A település felőli oldalfalat üvegből készítették el, hogy a panoráma állandósuljon. A borászatból elsődlegesen Mád települését láthatjuk, valamint a szemközti hegyoldalakon elterülő szőlőültetvényeket. A hegyoldal irányába egy terasz nyílik. Ide az irodarészekből, valamint a bírálóteremből is közvetlen kijárás biztosított. A „szempár” ébredésének hatását tovább növelték egy zöldtető kialakításával. Itt egy extenzív növénykiültetés foglal helyet. Ennek megalkotása során törekedtek a szőlősorok vonalának továbbvitelére. A tervezők szerették volna, ha méreteiben a szőlőültetvény magasságától nem tér el nagyban. A borászatra kiváló rálátás nyílik több irányból is. Ugyan nem kelt zavaró hatást a látványa, azonban a domináns fehér szín határozott kontúrt ad neki, ami kiemeli környezetéből és mindig egyértelműen kirajzolódik körvonala. Az épületre leginkább a modern megjelenés jellemző (INT-12).

Az épületegyüttes hatalmas méreteinek köszönhetően markánsan jelenik meg a tájban. A Padi-hegy északkeleti oldalán elhelyezkedő borászat szinte minden irányból látható, kivéve a Padi-hegy északi oldala felől.

Az S1 kódot a borászat teraszán helyeztem el. Erre a területre az étteremből és pezsgőbárból lehet kilépni és minden látogató számára nyitott. Közvetlen előttünk egy új szőlőültetvény kerül betelepítésre. Innen kitekintve elénk tárul Mád és Rátka települések egy része, valamint a környező szőlőterületek is. A távolban jól kivehetően magasodik a tokaji Kopasz-hegy, tetején tv adótoronnyal. (Lásd: 1. melléklet)

Az S2 nézőpont, az S1 ponthoz hasonlóan a 39-es úton került kitűzésre a keleti irányból. Innen kiváló rálátás nyílik a borászatra. Jól kivehető a szemek formája és kialakítása, valamint az épület tetején kialakított zöldtető. Közelebb a Sauskához tartozó szőlősorok futnak az épület lábazatához. Látható továbbá a borászatot körülvevő, egyelőre csak tervezett parkosított terület. (Lásd: 2. melléklet)

Az S3 kóddal jelölt nézőpont a 39-es főúton helyezkedik el, Tállya irányából érkezve, a part tetején. Innen még nem látható a Sauska borászat épülete. Ennek okai a terepviszonyok, hiszen a borászat részben a hegyoldalba süllyesztett. Erről a pontról a főút Mádra vezető szakaszát látjuk, valamint a szemközti domboldal területhasználatait. (Lásd:3. melléklet) (Lásd: 03. tervlap)

Technológiai háttér

Az épület egy feldolgozóüzemet is magába foglal, így a tervezéskor a borkészítés technológiai feltételeit is figyelembe kellett venni. A kiemelkedő szempár karikái alatt

17. ábra Sauska borászat üzemi területe (saját fotó, 2023)

helyezkedik el a feldolgozótér, valamint a tárolótér. A nyugati irányból érkezik be az üzembe a feldolgozásra váró szőlő, majd innen egyenesen a présbe kerülhet. Ezt követően a már leszedett szőlőfürtök bogyózása történik. Ide nagyméretű járművekkel is be lehet hajtani. Ez az első szinten foglal helyet. A préselés és erjesztés folyamatai már azonban az alsó szinten zajlanak, az ehhez szükséges, megfelelő körülmények között. Így ebben az esetben egy több szinten zajló feldolgozás történik, a már egyre többször alkalmazott, gravitációra épített rendszerben. A három présből a tartályokba kerül a must, amik a „szempár” alatt

magasodnak. Eltérő méretű hűthető-fűthető tartályok helyezkednek el. Egyesekben vörösbor található, ami Tokaj-Hegyalján meglehetősen ritka. A tartályok között, középen, két üvegfalal körbezárt tér látható, ahol a hordós tételek kaptak helyet. A borkészítés során magas technológiával dolgoznak. A szükséges mérésekhez laboratóriumi háttér is elérhető az épületben, a megfelelő eszközökkel és szaktudással (INT-12).

Turisztikai jelentőség

A Sauska borászat egyelőre nem nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. A tervezés és építés során azonban a látogatókat előtérbe helyező elemekre is nagy hangsúlyt fordítottak. Sauska neve és kapcsolatai is már nagyszámú látogatót vonz az új létesítményhez. Az elhelyezkedés pedig már eleve mindenki számára egyedülálló élményt nyújt.

18. ábra Pezsgőbár a Sauska borászatban (saját fotó, 2023)

A központi bejárat a karikák mögött helyezkedik el, amit a parkoló felől lehet megközelíteni. Az ebbe az irányba néző falrész és üvegből készült. Ezen az ajtón belépve egy ízlésesen kialakított recepció fogadja a látogatókat.

5.1.2. Höldvölgy

A borászat története

Mád települése Tokaj-Hegyalja turizmusa szempontjából az egyik legfontosabb. Az elmúlt évek során a legnagyobb fejlesztések és befektetések itt történtek. A Debreceni Egyetemnek is megtalálható itt egy kihelyezett laborja, ami a Borsai-kastélyban kapott helyet. A Holdvölgy Birtok borászati tevékenységét Mádon folytatja. A település a „borok fővárosa”-ként emlegetett, ahol –ahogy a borvidék községeire jellemzően– számos pincejárt és lélekkő található. A Mádi-medencében elhelyezkedő dűlők közül hét különböző szőlőterülettel rendelkeznek, melynek megvásárlása tudatosan és következetesen történt. Tulajdonosa a félig magyar és félig francia gyökerekkel rendelkező Demko Pascal. A borászatnak jelenleg két épület ad otthont. A megalakuláskor szükségessé vált, hogy rendelkezésre álljon egy központi épület, amelyben a munkafolyamatok elvégezhetőek.

Először egy lakóépületet alakítottak át erre a célra, mely még a 19. században épült. A megalkotásakor követ használtak fel, amelynek jelentős részét meghagyták a felújítás során, így a hagyományos és korábbi képét láthatjuk ma is hajópadlóval, a régi megjelenést mutató ablakokkal. Azonban emellett a kortárs építészet jegyeit is alkalmazták a tervezéskor. Az épület többnyire irodai funkciókat lát el és napjainkban Kisházként emlegetik. A birtokközpont épülete korábban 5 nemesi család tulajdonában állt, később ezeket a területeket egyesítették, ebben a formában látható a mai borászat. Alatta hosszú

19. ábra Pincejárt a Holdvölgy udvarán (saját fotó, 2023)

pincerendszer ágazik el 108 szárnyra, melyek közül a legrégebbi története egészen a 13. századig nyúlik vissza (INT-13).

A borászat környezete és megjelenése

Mád utcáin kanyarogva, az Árpád utcára fordulva szinte alig észrevehető módon helyezkedik el a Holdvölgy. A környezetében való beolvadás ténye egyáltalán nem meglepő, hiszen a tervezés kezdetétől fontos volt, hogy a megépülő borászat sem jellegében, sem méretében ne térjen el a környezetében található pincéktől és épületektől. Tervezője, Bordás Péter ennek az elvnek a mentén álmodta meg a borászat épületét.

Elhelyezkedését tekintve, ahogy már említettem, Mád belterületén, családi házak utcában található a Holdvölgy. Így külső megjelenése a hagyományos vonalakat képviseli. A falak zeolit kőből épültek, hiszen a borászathoz köthetően ez a legjellemzőbb kőzet, ami megjelenik a területen. A borászat falai idézik a borvidéken jellegzetes tájképi elemként megjelenő támfalakat, teraszokat, amik hasonló látványt nyújtanak.

Az utca felől a borászatra nézve csupán egy kőből rakott támfal látható, illeszkedve a környezetéhez. Közvetlen közelében több hagyományos pince bejárata is helyet foglal és viszi tovább a kőfal vonalát. Ezek a lejáratok a 8 méter mélyen elhelyezkedő pincerendszerbe vezetnek, ami három szinten rendeződik el. Az udvarra érkeve ligetes hangulatú park látványa tárul elénk, ahol magas fák adnak árnyékot. A burkolt úton haladva a főépület előtt parkoló található. Innen szembe találjuk magunkat a borászattal és egyenesen a bejárathoz sétálhatunk, ahol

20. ábra A borászat kertje (saját fotó, 2023)

üvegfalhoz érkezünk. Jobbra az épület mellett lépcső vezet egészen a tetőig, ahol részben burkolt, részben növényzettel borított felület található. Ez esetenként rendezvények helyszínéül szolgál. A showroom kialakítása igényes és modern. Belépve egy parfüméria hangulatát kelti eleganciájával. Üvegszekrények állnak a szoba egyes pontjain, ahol a Holdvölgy szortimentje került kiállításra. A berendezés és kialakítás letisztult. A borászat üzemét teljes mértékben belátjuk innen. Ez az üvegfalnak köszönhető, amelyek tudatosan kerültek elhelyezésre, azt bizonyítva, hogy nincs titkolnivaló a működést illetően sem. Ennek köszönhetően a múzeumszerűen kialakított térben egészen a szőlő befogadásának helyéig, az üzem túlsó végéig ellátunk. Ha viszont szeretnénk közelebbről is megtekinteni a feldolgozót, akkor a bemutatóteremből vezető lépcsőn le is tudunk jutni. Ahol a tartályok sorakoznak, ritka módon lett a világítás kialakítva, ugyanis ezen a területen nincs árnyék (INT-10).

A Holdvölgyhöz tartozó nézőpontokat HV jelöléssel láttam el.

HV1 kódú nézőpont az épület tetejéről vizsgálja a rálátást. A tetőről való szemlélődés ebben az esetben nem nagy kihívást jelentő dolog, ugyanis ez a terület erre alkalmas módon lett kialakítva, parkosított, rendezvények helyszínéként is ajánlott. Mivel a borászat sem elhelyezkedésével, sem méreteivel nem emelkedik ki a településképből, így erről a pontról a környező lakóépületeket, a településszerkezetet figyelhetjük meg. (Lásd:4.melléklet)

A HV2 pont az Árpád úton helyezkedik el, a Holdvölgy területének északi sarkánál. Innen már látható a borászatot és kertjét körülvevő kerítés fala, az azon kihelyezett tábla és a kapu, ahol be tudunk hajtani a parkolóhoz. (Lásd:5.melléklet)

A HV3 pontot a József Attila utca és a Deák Ferenc utca találkozásánál helyeztem el. Ez nem messze található Mád sétálóutcájától, központjától. Innen a borászat épülete teljes takarásban van, a környező lakóépületek és a domborzati viszonyoknak köszönhetően.(Lásd: 6.melléklet) (Lásd: 04.tervlap)

Technológiai háttér

A borászat összesen 28 hektáron, 7 dűlőben és 30 parcellán foglalkozik a borvidék mind a hat szőlőfajtájának termesztésével. Boraik kizárólag saját szőlő feldolgozásával készülnek, felvásárolt szőlőt nem használnak fel alapanyagként. A szüret kézzel történik, gépi segítség nélkül. A leszedett fürtöket a borászat üzemi területére szállítják be, ahol a bogyózást követően a gravitáció segítségével az eggyel lejjebb található feldolgozórészben elhelyezett présbe kerül a szőlő. Kétféle prést használnak a feldolgozás során, amelyből az egyik a Kossuth-mintára készült modern változat. Ebből csupán néhány található meg az országban is. Ezt az aszúkészítés során szokták alkalmazni.

A tárolótérben különböző méretű, hűthető-fűthető acéltartályok sorakoznak, 10 hektolitertől 100 hektoliterig terjedő űrtartalommal. A változó befogadóképesség segíti elő, hogy fajta-, dűlő- és parcellaszelektált tételek készülhessenek. A

21. ábra Holdvölgy borászat tartálytere (saját fotó, 2023)

tartályok az új technológiai jegyeit képviselik, ugyanis a bennük lévő hőfok számítógépen vagy

telefonon keresztül is állítható és vezérelhető. Ennek köszönhetően a készülő borok a megfelelő hőmérsékleten érlelődhetnek.

A nemes borok a pincében található fahordókban kapnak helyet. Az aszúk francia hordókban érlelődnek a palackozásig. Ez, többek között a tulajdonos francia kötődése miatt alakult ki. Emellett 80%-ban európai kádár által készített hordókkal dolgoznak.

Turisztikai jelentőség

A Holdvölgy borászat állandó jelleggel fogad vendégeket. Foglalható pincelátogatás és borkóstolás, amiket több esetben különféle játékokkal, kvizekkel színesítenek, ezáltal segítenek a látogatók számára a hallott ismeretek és tudás elmélyítésében. A kóstolók 6 illetve 8 tételt mutatnak be. Ettől függően a látogatók egy térkép segítségével találhatják meg az egyes tételeket, amelyeket a pince más-más ágaiban helyeznek el. Ennek az interaktív kóstoló ötletnek is köszönhető, hogy a Holdvölgy két évben is, 2016-ban és 2017-ben elnyerte a „Best winery

tour”, tehát a legjobb borászati túráért járó díjat. A Holdvölgy 2006 óta minden évben készít 6 puttonyos tokaji aszút. Ezek kóstolására is van

22. ábra Turisztikai területen elért eredmények (saját fotó, 2023)

lehetőség a pincészetnél egy ültetett, vertikális kóstoló keretein belül. A helyszínen saját szálláshellyel és étkezési lehetőséggel nem rendelkeznek. Működtetnek egy aszú előjegyzési program, amelynek keretein belül lehetőség van előjegyezni az elkészült tétteleket, ugyanis csak 8 évente bocsájtanak piacra aszút, de ebben a formában az érdeklődők hamarabb hozzájuthatnak az aszúhoz, amiket vertikálisan egy számozott fadobozban helyeznek el.

A Holdvölgy brandjéhez tartozik a címkéken található mandala, amely 7 szóból álló rajzolatot mutat. A címkék egyediségéhez tartozik még a fantázianevekkkel ellátott borok esetében, hogy az adott szóhoz kapcsolódó idézet olvasható rajtuk. A fantázianevek angolul és franciául egyaránt ugyan azt jelentik, csupán a kiejtésük tér el egymástól. A borászat két márkanévvel dolgozik. A Holdvölgy mellett a Hold and Hollo tétéleivel a fiatalokat szeretnék megcélolni. Száraz és édes tartályos borok alkotják a repertoárt, amik populárisabb stílust képviselnek.

A Holdvölgy szinte minden héten kihelyezett borkóstolókat tart az érdeklődők számára, az ország több pontján. Emellett különböző fesztiválok, kiállítások és kóstolók résztvevői. A mádi események állandó szereplője a pincészet. A legnépszerűbb a Jó éjszakát Mád és a Furmint ünnep, ahol nyitott kapuval várják a vendégeket.

A Holdvölgy tételei több helyen is elérhetőek. Legtöbb esetben bisztrókban, éttermekben és borbárokbán forgalmazzák, nagy áruházláncok közül csak a METRO polcain elérhető, továbbá saját webshopjukban, ami nagy népszerűségnek örvend. Ezen kívül 28 bortrezorral is büszkélkedhetnek a borvidéken. Összesen évi kb. 60-70 ezer palackot készítenek, amit a felsoroltak mellett 21 további országba exportálnak.

5.1.3. Henye borbár

A borászat története

A Henye Borbár Bodrogkeresztúr határában fekszik. A jelenlegi terület 2016 óta a Dereszla Pincészet tulajdonában áll. Az épület modern kialakítású és megjelenésű. A Dereszla Pincészet Bodrogkisfaludon működik. Vinotéka, történelmi pince tartozik hozzá, valamint egy újonnan épített bisztró. A Henye Borbár a Dereszla egyik feldolgozóépülete, amely a Henye-dűlőben található. Az épület vendéglátóegységként és borászati üzemként egyaránt funkcionál.

A borászat környezete és megjelenése

Modern stílusú dűlőbisztró, a Henye dűlőben. Gyalogosan vagy autóval megközelíthető a Tarcali út irányából. Az épület formavilágában a téglatest jelenik meg. Ez leginkább egy szőlőterület vagy parcella képét tükrözi. Az épület északnyugati felén egy zöldtetőt láthatunk, főként levendulával beültetve. A borbár kialakítás során itt is fontos szempont volt, hogy a hegyoldalról nyíló panoráma megfelelő módon táruljon elénk. Ehhez a település felőli oldalát az épületnek üvegfalal építették meg, valamint egy terasz is került ennek túloldalára, amely Bodrogkeresztúrra nyújt kilátást. Burkolata kisméretű andezit kockakő. Innen kitekintve a Henye-dűlő szőlősorai vesznek körül minket, szemben a tokaji Kopasz-hegy magaslik. A környező szőlőterületek a borászathoz tartoznak, ezek minden irányból körbe ölelik az épületet. A szőlősorok egyenesen az épület falaihoz és az amellet kialakított parkolóba futnak bele. Nincs átvezetés, parkosított terület. Így éles határ mutatkozik a szőlő és a borászat között. Azonban a szálláshelyeként kialakított szárnynál egy nagyobb kiterjedésű levendulakiültetést láthatunk.

HB1 nézőpont a Henye borbár teraszáról nyújtott kilátást elemzi. Az épület közvetlen környezetében a szőlő a meghatározó látványelem. Azonban innen széles látószögben

szemlélhető a táj. Elsősorban a domb lábánál fekvő Bodrogkeresztúr település látszik. DK-i irányban a Kopasz-hegy is jól kivehető formát ölt, tetején a tv adótoronnyal. (Lásd:7.melléklet)

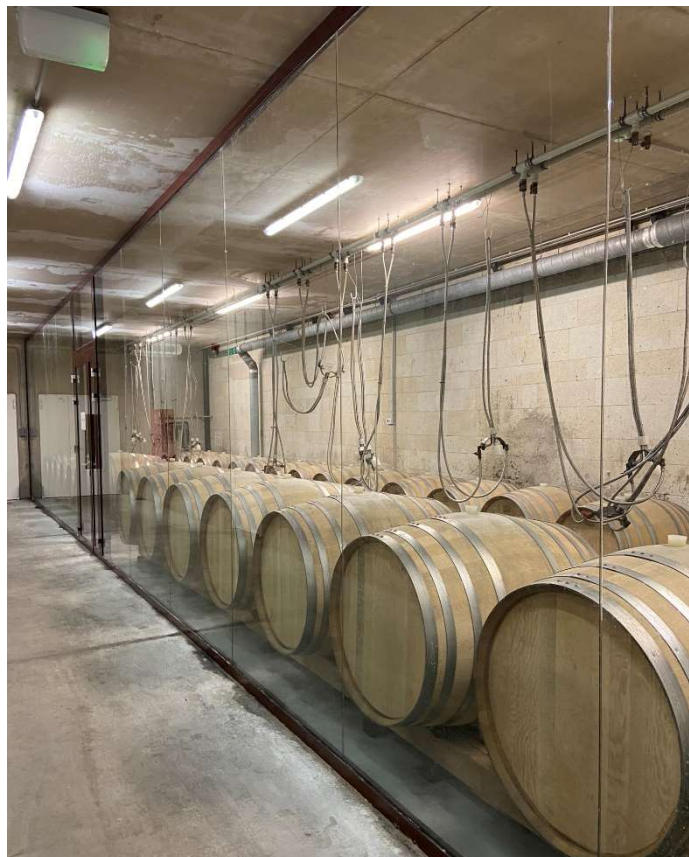
A HB2 jelölést a 3616-os számjelzésű úton helyeztem el, a borászathoz vezető bekötőút közelében. Ez a Henye-domb alján található. Innen az épületet nem látjuk, ugyanis a domboldal és a rajta húzódó szőlősorok kitakarják. (Lásd:8. melléklet)

HB3 kóddal jelölt nézőpont a település szélén található. A Henye borbár innen jól kivehető, ahogy hosszan elnyúlik a domboldalban. A település felőli oldala látszik, a terasz és az üvegfal. Az előtte húzódó növényzet az épület alsó részeit takarják. (Lásd:9.melléklet)(Lásd: 05.tervlap)

Technológiai háttér

A Henye borbár és a borászati üzem a Dereszla Pincészethez tartozik. A pincészethez tartozó két feldolgozóüzem egyike a Henye. Az épület nagyobb része a földbe süllyesztve található. A földalatti részekben zajlanak a borászati munkák.

Már a vendégfogadásra kialakított szinten is betekintést nyerhetünk a borászat egy kis szeletébe, ugyanis a préseket mindenki számára látható, üvegfalú teremben helyezték el, ahol megfigyelhető, ahogy a szőlő bekerül a présbe. Az ehhez szükséges előkészületek, a szőlő beszállítása és előkészítése a préselésre, az eggyel feljebbi szinten történnek. Az egyre elterjedtebb gravitációs rendszerrel dolgoznak a borászatban. Ennek célja, hogy a leszedett fürtök a ládából a lehető legkisebb módon sérüljenek a feldolgozás közben, tehát az egyes lépések között nincs szükség szivattyúra, csupán a tömegvonzás segítségével tud a présbe, majd az erjesztőtérbe bekerülni a szőlő, must.

23. ábra Fahordók a Henye borbár borászatában (saját fotó, 2023)

A föld alatt kialakított borászati üzem több részre tagolódik, a különböző munkafolyamatok elvégzéséhez szükséges körülményekhez igazítva. A vendégfogadó térből vezető lépcső a tartálytérbe vezet. Itt nagyméretű korszerű, hűthető-fűthető tartályokban készülnek a borok. Elkülönítve ettől találhatóak a hordós tételek. A fahordókba a borkülönlegességek kerülnek.

Az üzem területén megtalálható még egy palackozó, ahol a kész borokat letöltik, majd ezt követően helyben címkézik és dobozolják. Tehát a szőlő beérkezésétől egészen a piacra bocsájtásig, minden folyamatot elvégeznek helyben.

Turisztikai jelentőség

A Henye borbár egyedi elhelyezkedése és kialakítása vonzóvá teszi a látogatók számára. A belső térben helyet kapott egy bár és rendezvényterem, emellett egy látványborászat, valamint a borturisták igényeit kielégítő szálláshely. Az épületben 6 vendégszoba található, hasonló megjelenésű és kialakításúak, és mind keleti tájolásúak. A vendégszobák a rendezvényterem felől megközelíthető folyosóról nyílnak. Rendszeresen esküvők számára biztosítanak helyszínt az épületben. Befogadóképessége 120 fős. A Henye Borbárnak saját konyhája nincs, csupán a már beszállított ételek melegen tartásához és tálalásához szükséges előkészítő konyhával rendelkeznek. Azonban a Derezsla Pincészet teljes borkínálata elérhető a vendégek számára. A Keresztúri esték keretein belül, pénteki napokon különféle koncerteken, kulturális előadásokon van lehetősége az érdeklődőknek részt venni.

5.1.4. Disznókő Szőlőbirtok

A borászat története

A Disznókő-szőlőt már 1413-ban egy hagyatéki per okiratában említik elsőként. Ezt követően több írásos forrást is találhatunk róla, például a Bél Mátyás által készített dűlőklasszifikációban, ahol az első osztályú termőterületek közé sorolták. Miután 1992-ben a francia származású AXA Millésimes megvásárolta, elindult a szőlők újratelepítése, amelyeken korábban mennyiségi termelés zajlott. A megújítás a magasabb tőkesűrűsége és magasabb minőségre épült. Ezt segítette elő a modern táمبرendezés is, amit az új telepítésnél alkalmaztak. A későbbiekben a Dorgó- és Hangács-dűlő tőkái is lecserélődtek. A Disznókő Szőlőbirtok számos, magas minőségű bort dobott a piacra, ami nagyban meghatározta a borvidék irányvonalát és a borászat hírnevét is. 2005-ben ki is érdemelte az „Év pincésze” díjat (INT-11).

A borászat környezete és megjelenése

A Disznókő Szőlőbirtok és Sárga Borház közigazgatásilag Mezőzomborhoz tartozik, azonban különleges módon a település belterületétől és a szomszédos településektől is meglehetősen távol helyezkedik el. A 37-es főúton haladva egy markáns megjelenést mutató épületegyüttesről beszélhetünk. Mindkét, sőt, ha a Tarcál felől érkező utat is számoljuk, mindhárom irányból egyértelműen látszanak a borászat épületei. A megközelítéstől függően elsőre más-más elemeket látunk. A Sárga Borház előtt egy körforgalom került megépítésre a korábbi években, ebből egyenesen a birtokhoz tudunk lehajtani, ahol az étterem előtt parkolásra is lehetőség van. Innen szemlélődve láthatunk minden épületet, a környező szőlőterületeket és a kilátót is.

Az épületek megjelenése és kialakítása egymással harmonizál, szín és formaviláguk egyezik. A birtok és a dűlő nevét a területen látható vaddisznóra emlékeztető kőszikláról kapta. Látható a főút mellett egy kör alakú épület, mely kívülről alig mutat magából valamit. Jelenleg traktorgarázként funkcionál. A főút irányából zárt, kapuja a borfeldolgozó irányába néz. Az épület alaprajza sugaras, körbe ölel egy belső udvart. A szerkezetet legnagyobb mértékben fa alkotja. A vaddisznóra emlékeztető szín és formavilág mellett azonban szimbolizálja a borvidékre jellemző vulkáni hegyeket, ezek egykori működését. Egy időben épült a mellette található prэшázal, 1995-ben Ekler Dezső, Ybl-díjas építész tervei alapján. A borászat épületét ha felülnézetből vizsgáljuk, ebben az esetben is azonnal szembetűnik az egyedi megjelenés. A prэшáz tetőgerince, ami szinte párhuzamosan fut a 37-es főúttal, a hegyvonulatok alakját mutatja. Az ebbe becsatlakozó főépületek pedig a nap sugarait jelenítik

meg előttünk, így vezetve rá szemünket a szőlősorokra, amik ezt a vonalat viszik tovább. A tervezés során rendkívül nagy hangsúlyt fektettek a szimbolikákra, a tájba illesztésre. A birtok nemesi család tulajdonában állt. Az egykori miniszterelnök, Gróf Lónyay Menyhért építtette a Sárga Borházat a 19. század közepén, mely a klasszicista stílus jegyeit viseli. A felújítások során a vakolat alatt feltárták az épület eredeti sárga színét. Így a helyreállítást követően újra ezt a színezetet használták, amit a neve is tükröz. Napjainkban étteremként működik. Alapanyagokat tekintve törekednek a helyi termékek felhasználására (Erhardt-Salamin, 2022. 208.old).

A Disznókő esetében is három nézőpontot határoztam meg. Ezeket SB jelöléssel láttam el, a Sárga Borházra utalva.

Az SB1 pontot a 37-es úton található, a Sárga Borházhoz vezető körforgalomnál helyeztem el. Szembe és jobbra a birtokot képző szőlőültetvények láthatók. A domboldalon feljebb a kilátó kis épülete helyezkedik el. Balra a ponttól a Sárga Borház étterem épületének oldala és a köré telepített növények láthatók. Innen a borászat és a traktorgarázs takarásban van. (Lásd: 10.melléklet)

Az SB2 nézőpontból a kilátó teraszáról szemlélhetjük a környezetet. A Disznókő és Sárga Borház épületei felülnézetből figyelhetők meg. Jól kivehető a borászat sugaras felépítése, az elkülönülő épületrészek. Az szőlősorokból kiemelkedő épületek szép látványt nyújtanak. A borászat és az étterem megjelenése összhangban van egymással színvilágban, építészeti stílusban. (Lásd: 11. melléklet)

Az SB3 pont a traktorgarázs mögül, a 37-es útról mutatja a rálátást. A traktorgarázs látható legközelebről, ez a birtok nagy részét eltakarja ebből a nézőpontból.(Lásd: 12.melléklet) (Lásd:06.tervlap)

Technológiai háttér

A borászat épülete rendkívül nagy odafigyeléssel lett kialakítva. A tervezői koncepció része, hogy az egyes épületrészek a borászati folyamatoknak adnak teret. A szükséges munkák elvégzését segíti elő az épület kialakítása. A négy épületrészt összeköttetésben van egymással. A Disznókő Borászat technológiája és termékei követendő irányt mutatnak a borvidék számára. A borászat csúcstechnológiával dolgozik. A magas szintű odafigyelést a birtok mérete és a feldolgozott szőlő mennyisége is megkívánja, hiszen 120 hektár szőlőterületen gazdálkodnak. A három szinten történő feldolgozás zajlik a borászatban. Ez a gravitációra épülő módszer, mely során a cél, hogy a szőlőfürtök a lehető legkisebb mértékben sérüljenek. Így első lépésben

beérkezik a szőlő a borászat hátsó bejáratánál ládákból. Ezt követően megkezdődik a feldolgozás folyamata. Először a bogyózóba kerülnek a fürtök, ahol a szőlőszemeket leválasztják kocsányról, majd a bogyók bekerülnek a présbe, ahonnan must formájában távoznak. A borászat acéltartályokkal és fahordókkal egyaránt dolgozik. A nemes borok tölgyfahordós érlelést kapnak.

Turisztikai jelentőség

A Disznókő Borászat és Sárga Borház épületegyüttese központi helyen található, egyfajta településkapu szerepet tölt be. A borvidékre látogatók többnyire a túrák során a 37-es főúton közlekednek, hiszen ez szinte minden Tokaj-hegyaljai települést érint. Ennek mentén helyezkedik el a Sárga Borház is, ami kedvező a turisták számára, hiszen gyorsan és könnyen elérhető. A magas minőségű ételek mellé a helyi borokat párosítanak, ezzel emelve a színvonalat. A borkínálatot elsősorban a saját, Disznókő által készített borok adják, azonban kiegészül más, tokaji pincészetek termékeivel is. Az éttermet körülvevő parkolóban, minden hónapban helyi

24. ábra Sárga Borház (saját fotó, 2023)

termelői vásárt tartanak, mely Tokaj-Hegyalja piac néven terjedt el és így segíti a környékbeli termelők és termékek népszerűsítését. A Sárga borház műemléki védelem alatt áll. Fontos turisztikai célpont, a Tokajbusz útvonalának egyik állomását alkotja (INT-11).

5.1.5. Patrícus Borház

A borászat története

A Patrícus Borház Bodrogkisfalud határában található, a sárospataki főúttól északra, a Várhegy-dűlőben. A Patrícus név eredete egy egykori nemesi cím. Az épület korábban is borászati üzemként működött. Tudomásaink szerint egy 300 éves uradalmi prészház került átalakításra, ami műemléki védelem alatt áll jelenleg is. Ez 1867-ben a Tokaj-Hegyalja Albumban is megjelent, amely a Kékessy család tulajdonát képezte (INT-16). Felmenőik ismert

25. ábra A Patricius Borház főépülete (saját fotó, 2023)

szőlőbirtokosok, akik már a XVIII. században foglalkoztak a szőlőműveléssel és borkészítéssel, a tokaji területeken kívül például Mátraalján. A Patricius Borház 2000-ben alakult meg, majd 2005-ben készült el a napjainkban is látható megjelenésű borászati épület, amellyel egy időben kerültek kiásásra kézzel a pince járatai. Ennek egyik bejárata a borászat üzemi területéről nyílik, a másik pedig a présház

belső teréből vezet le. Az összesen 68,5 hektáros szőlőterület 6 elsőosztályú dűlőben található, amely a Bodrogszegi Természetvédelmi Területen helyezkedik el. A birtokot alkotó szőlőterületek megválasztása tudatosan történt. A dűlőkön szinte minden tokaji szőlőfajta megtalálható; furminttal, hárslevelűvel, sárgamuskotállyal, zétával és kövérszőlővel dolgoznak. A Szárhegy-dűlő Sárzasadányban, a Czigány-, Lapis- és Sajgó-dűlők Bodrogkeresztúrban, a Várhegy-dűlő Bodrogkisfaludon, a Teleki-dűlő pedig Tokajban helyezkedik el. A kőzet és talaj területenként eltér.

A borászat környezete és megjelenése

Az egykori présház felújítása során az eredeti állapothoz képest egészen más megjelenést kapott. Törekedtek a vidéki kúria hangulatának megteremtésére, továbbá, hogy az elkészült épület márkajeggyé váljon. A tervezés során elsődleges szempont volt a megfelelő tájba illesztés és az elrejtés. Tervezője Salamin Ferenc. Az épülettel

26. ábra A Patricius Borház borászata felülnézetből (saját fotó, 2023)

párhuzamosan menő főútvonalról, valamint a borászathoz vezető mellékútról is csak a rekonstruált présház homlokzata látható, amely a szőlősorok között jól illeszkedik

környezetébe, de jól kivehető minden oldalról. A borászat mögött a dülő nevében is visszaköszönő Várhegy emelkedik. A présház előtt egy intenzíven fenntartott gyepes terület terül el, amit a főútról érkező támfalak és szőlősorok előznek meg. Ezt az egyik oldalról közvetlenül egy parkoló határolja, amely andezit kockakövel burkolt. A másik oldalról szőlőültetvény és szőlőfajta bemutató, ahol ősi fajtákat is megismerhetünk, előtte egy intenzíven fenntartott parkosított terület gyepel, mögötte pedig a földbe süllyesztett borászat és annak támfalai találhatóak. A terasszal szemben a tokaji Kopasz-hegy emelkedik, körbe nézve szőlősorok húzódnak. A legfelső támfalról letekintve Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud és Szegi településeire nyílik rálátás. Mellettük a Bodrog folyó kanyarulatait is láthatjuk.

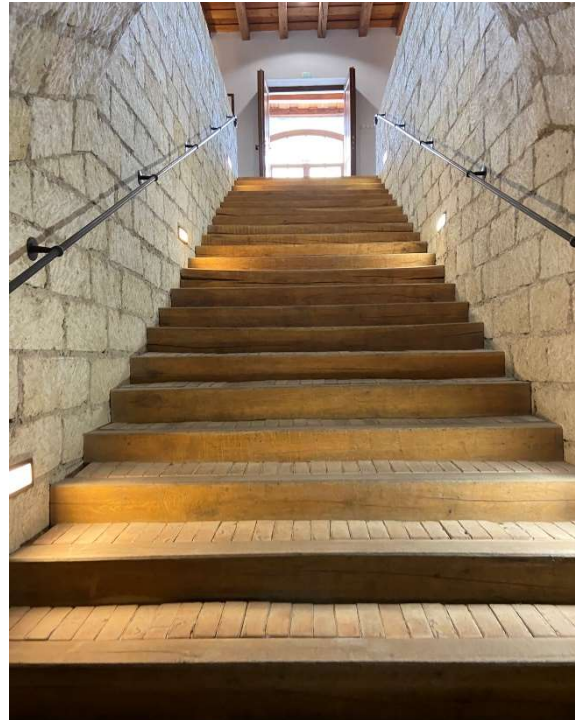
A vizsgálat céljából frekventált nézőpontokat jelöltem ki, ezeket kóddal jelöltem; PB1, PB2, PB3.

A PB1 kóddal jelölt pontot a 37-es főút és a borászathoz vezető út találkozásánál tűztem ki. Innen gyakorlatilag szemből látjuk az épület homlokzatát és az előtte húzódó szőlősorokat. Egyértelműen kirajzolódnak a présház boltívei, dominánsan jelenik meg az épület a hegyoldalban. A borászatot minden oldalról ölelő szőlőültetvények egyértelműen megmutatkoznak, valamint a mögötte magasodó Várhegy is. A borászat igényesen felújított épülete egyedülálló látványt nyújt erről a nézőpontról. Határozottan elkülönül a környezetétől, mégis összhangban áll azzal. A szőlőültetvények felé emelkedik, azok nem takarják az épületrészeket. A mögötte elrejtett borászati üzem teljes takarásban van, annak bejárata és támfalai sem mutatkoznak meg ebből a szögből. (Lásd: 13.melléklet)

A PB2 a 37-es főúton helyezkedik el, a Szegi felől vezető irányból. A pontról tekintve a borház felé az épületet oldalirányból vehetjük szemügyre. Ebből a szögből nem látható teljes egészében az átalakított présház, jellege nem mutatkozik meg teljesen, a köré ültetett növényzet és fák részlegesen takarják is. Kivehetőek azonban a borászatot körülvevő támfalak vonalai, a világos színű támfalelemek. (Lásd: 14.melléklet)

A PB3 pont az épület előtti teraszos részről nyíló kilátást mutatja be. Hozzáink legközelebb a présház előtt kialakított, parkosított terület, majd a birtokhoz tartozó teraszolt, támfalakkal erősített szőlőültetvény helyezkedik el, a párhuzamosan húzódó 37-es főúttal lezárva. Előre tekintve Bodrogkeresztúr és Bodrogkisfalud közvetlen szomszédsága érzékelhető. Távolabb markánsan megjelenik a tokaji Kopasz-hegy, a rajta elhelyezkedő TV adótorony és a környező dombok. Jobbra tekintve az egykori kőbánya falának egy része látható, amelynek nagyrésztét növényzet borítja. (Lásd: 15.melléklet) (Lásd: 07.tervlap)

A Patrícus borház organikus építészeti stílussal jellemezhető. Az építőanyagok tekintetében helyi és környékbeli anyagokat használtak fel. A főépület falait kívül és belül egyaránt fehér színűre festették. A présház alapzata kővel rakott, ami megegyezik az előtte néhány méterrel húzódó támfal megjelenésével. Az épület elsősorban a vendégfogadásra alkalmas módon került kialakításra. A mészkőlapokkal burkolt teraszról nyílik a főbejárat. Az épület ajtóit és ablakait barna, fa nyílászárók, amik tovább fokozzák a természetközelség érzését. A bejáraton belépve egy előtérben találjuk magunkat, ahol fa asztalokkal és székekkel berendezett előtérben találjuk magunkat. Itt zajlik a borkóstoló és az

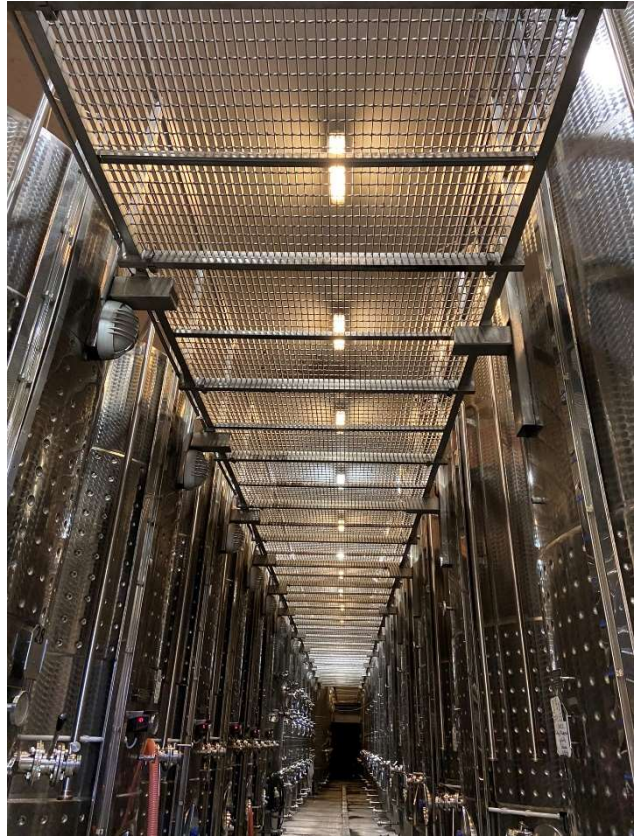
27. ábra Pincelejárata (saját fotó, 2023)

ékezés. Eggyel beljebb egy nagyobb összefüggő tér alakult ki. A burkolatot itt is faragott mészkő alkotja, mind a járólapok tekintetében, mind a lépcsőt körbe vevő fal esetében. A mennyezet, régi stílust idézve, de modernizálva, ami a berendezési tárgyakkal, bútorokkal harmonizál színben és hatásban egyaránt. Itt megtekinthető, kóstolható és vásárolható a borászat szortimentje. A lepalackozott borok igényesen kerültek elhelyezésre a polcokon. A borászat címkéjén a présház épülete látható, a rájuk jellemző színek pedig az ón és kék, amely visszaköszön minden design-on.

Technológiai háttér

A borkészítési filozófiájuk alapjának tekinthető a termőterületek megismertetése a fogyasztókkal a borokon keresztül és azokon kívül is. Ezért a szüret során minden dűlőről leszedett szőlőt külön-külön kezelnek és dolgoznak fel, ezzel tükrözve a termőterületek jellegzetességeit. A borászat feldolgozó üzeméből a kőfalak látszódnak, amelyek azonos megjelenést mutatnak a teraszos ültetvényeknél megfigyelhető támfalakkal. A présház mögött található a borászat bejárata, ami még kiemelkedik a földből, szimbolizálva az egykori kőből épült bástyákat. A legfelső fal szintjétől letekintve látható a borászati üzem által körbezárt belső udvar, ahol a szükséges gépeket és eszközöket rendezték el. Ez egy húsz évvel korábbi erjesztőcsarnokhoz kapcsolódik (INT-19). A szőlő feldolgozása háromszintes gravitációs

rendszerrel működik. A bejárata föld feletti és a présház mögött található. Ezen a részen a szőlő befogadása történik, ahol rögtön a szüretelőládából a bogyózóba kerülnek a leszüretelt fürtök, majd ezt követően a már lebogyózott szemek a szállítószalagra kerülnek, ez után pedig a présekbe. Innen a tiszta must kerül ki, amit csöveken keresztül engednek le a középső részben található tárolóhelyiségbe. Itt találhatóak áztató és keverőkádak, amiket többnyire az aszú elkészítésénél szükséges igénybe venni. Látható továbbá egy elkülönített rész, ahol hűthető-fűthető, kétszintes tartályok emelkednek a magasba. Ezekben többnyire 16-18 fokon történik az erjesztés, amelynek során minden tételhez külön, saját

28. ábra Tartálytér a Patrícus borászatban (saját fotó, 2023)

fajlesztőt használnak. A pezsgőalapok, valamint az egyéb tételek is innen kerülnek a palackba. Az aszúkészítés kezdete többnyire már decemberre esik. Ehhez áztatókádakat használnak, majd hordóban történik az érlelés.

A pince, ahogy már említettem, az üzemi területről is megközelíthető. Először egy kisebb, múzeum jelleggel kialakított előtérbe csöppenünk, ahol a régi borkészítési és szőlőművelési eljárásokhoz alkalmazott eszközöket láthatjuk. Jobb irányba haladva érkezünk a pince azon részébe, ahol a fahordós tételek sorakoznak. A Patrícus egyedi igényeihez alakított, 220-350 literes, gőzölt fahordókat használnak. A pince boltozatát riolittufa alkotja, ahogy ez a borvidék legnagyobb részén jellemző. A járófelületet téglával burkolták.

Turisztikai jelentőség

A Patrícus kedvelt borturisztikai célpont, nem csupán megjelenése, de szolgáltatásai miatt is. A borászathoz többnyire külföldi látogatók érkeznek, de hazai érdeklődők is megfordulnak náluk. A borkóstoló 5 vagy 6 tételből áll és meghatározott borsorból épül fel, azonban ha valaki célzottan valamelyik tételre kíváncsi, az igényekhez mérten alakítják a kóstolandó borokat. Az ezt kísérő ismertető a magyar mellett angol és német nyelven is zajlik. A borsorhoz igazított borvacsora is igényelhető. Az ételeket ez esetben párosítják a borokkal és szezonálisan változtatják a felhozatalt. A menüt a Sárga Borház készíti és szolgálja fel az alkalmak során. A két szolgáltató között már évek óta él az együttműködés. A borkóstolóhoz tartozik egy üzem- és pincelátogatás, ahol a borászat által alkalmazott borkészítési eljárásokat is megismerhetik a látogatók. Szálláshelyet a vendéglátóegység nem kínál. Gyakran szerveznek kóstolókat civileknek és szakmai közönségnek egyaránt. Több esetben külföldi szakembereket is fogadnak. Megrendezésre kerülnek koncertek és kiállítások időszakosan, azonban a vinotéka egész évben nyitva tart a látogatók számára. Ezen kívül dűlőtúrán és borpikniken való részvételre is van lehetőség (INT-17).

2013-ban a „Magyarország Legszebb Szőlőbirtoka” címet vehették át, majd

29. ábra Patrícus borház fogadótere és borbárja (saját fotó, 2023)

2016-ban kiérdemelték az Év Pincészete díjat (INT-18). Az elismerésekkel a borok, borkultúra külföldi és belföldi értékesítése, népszerűsítése érdekében végzett munkáért jutalmazták a pincészeteket. Ezek a kitüntetések is tükrözik a Patrícus Borház működésének sikerességét.

5.2. Borturisztikai létesítmények tájba illesztésének összegzése

A vizsgált öt borászat esetében megállapítható, hogy tájépítészeti vonatkozásban egymáshoz viszonyítva számos ponton eltérnek egymástól. Elsősorban méreteikben figyelhető meg különbözőség, ugyanis még a Sauska markáns, nagy alapterületű, a tájból kiemelkedő, ezzel ellentétben a Holdvölgy belesimul környezetébe. A tájban való elhelyezésüket tekintve is eltérő megoldásokat figyeltem meg. Egyes borászatok egyénileg jelennek meg a tájban, közvetlen

környezetükben nem láthatók egyéb épületek, ellenben olyan esettel is találkoztam, ahol a környező épületekhez illeszkedve, azok megjelenéséhez igazodva helyezték el a borászatot. A meghatározott nézőpontokat, ahonnan a rálátást vizsgáltam eltérően helyeztem el, a borászatok adottságaihoz viszonyítva. A cél az volt, hogy három különböző pontról szemlélődve, milyen látványkapcsolatok mutatkoznak meg, valamint a borászat épülete/épületei hogyan jelennek meg a tájban.

Azonosságok	Eltérések
Csúcstechnológia használata a borászatban	Elhelyezkedésük településhez viszonyítva (magterület, településszél)
Vendéglátásra alkalmas helyiségek jelenléte	Építészeti stílus (modern, hagyományos)
Turizmus kiemelt jelentőségű	Környezetrendezés mértéke (kiemelt fontosságú/kevésbé fontos)
Vezető szerep az ágazatban	Formavilág
Fontos a tájba illesztés	Dominancia a tájban

2. táblázat. Azonosságok és eltérések a vizsgált borászatoknál (forrás: saját munka)

6. Fejlesztési lehetőségek, javaslatok

Elmondható, hogy a tokaji aszú luxuscikknek számít a borpiacon. Egyedülálló, kizárólag Tokajban elkészíthető és csak a kedvező időjárási viszonyú években adatik meg a lehetőség a botritiszes szőlőszemek szedésére. Az elkészítéséhez szükséges sok összetevő tényező és a magas kockázat magas ár kategóriába sorolja, emiatt a népszerűség nem minden rétegének elérhető. Így, véleményem szerint a turizmust nem lehet és nem is érdemes csak erre építeni. A borvidék hírnevét azonban alapjaiban az aszú adja, ezért mindenképp kiemelt szerepet kell szánni a számára a rendezvények, kóstolók és látogatások során. Történetét és elkészítésének módját fontos, hogy megismertessük a turistákkal, hogy tisztább képet kapjanak ennek értékéről.

A borvidékre vonatkozóan elsősorban a meglévő akadályokra tennék javaslatot. A legnagyobb jelentőséggel bíró javaslat az úthálózat felújítása és a tömegközlekedési eszközök és útvonalak átszervezése, az igényekhez mért alakítása. Szükség lenne olyan útvonalak megteremtésére, amelyek során könnyen elérhetőek a települések, azokon belül és kívül elhelyezkedő borászatok, valamint a további turisztikai vonzástényezők. Többek között a vizsgált borászatok közül a Patrícus Borház, Disznókő Szőlőbirtok és Henye Borbár is településmagtól, közlekedési csomópontoktól távol található. Ennek következtében elérésük is nehézkes, ha a tömegközlekedést választjuk. Ezekhez az épületekhez közel elhelyezett buszmegálló kialakításával könnyebben lehetne a programokat összekapcsolni és biztosítani a bejárhatóságot. Továbbá örvendetes lenne a mezőgazdasági és dűlőutak szilárd burkolattal való ellátása, a közutak tehermentesítése a nehézgépektől.

A települések között nagy az eltérés a szállás- és étkezési lehetőségeket illetően. Egyes falukban szinte egyáltalán nem található vendéglátóegység, még máshol több szálláshelyet vagy éttermet is működtetnek. Fontos lenne tehát az elmaradott települések felzárkóztatása a már népszerűbbekhez. Mádót vagy Sárospatakot kiemelve megfigyelhető, hogy hotelek, panziók és éttermek is működnek nagyobb számban. Ezzel szemben Erdőhorváti, Makkoshotyka vagy Olaszliszka településeit vizsgálva, gyakorlatilag nem található szálláslehetőség. Így ezeken a településen erre irányuló fejlesztésre van szükség.

Véleményem szerint az egyik legnagyobb problémát jelenti a korlátozott nyitvatartási idejű pincészetek jelenléte. A turistáknak kevés helyen adódik lehetősége előzetes foglalás nélkül bort vásárolni vagy fogyasztani. Ennek oka, hogy az alacsony vendégszám miatt a pincészetek nem állandó nyitva tartással dolgoznak. Továbbá a települések döntő többségén

nem működik borbár vagy borozó, amik lehetőséget biztosítanak a turisták számára a helyi termékek megismerésére. A látogatószám emelkedésével az igényekhez igazítottan több borbár és nyitott pince várható a vendégeket, ami mindkét fél számára pozitív változást jelentene.

Tokaj-Hegyalja jellemzően szezonális programlehetőségeket biztosít. A nyári időszakban nagyobb számmal érkeznek látogatók. Ez többnyire a borfesztiválok és kulturális események időszaka, amik jelentős tömeget vonzanak. Továbbá a természeti látnivalók is ebben az évszakban a leglátványosabbak és legegyszerűbben megközelíthetők. Az év többi szakaszában biztosított programok számát növelni kell, így a visszaesés a szüreti időszakot követően nem lenne olyan mértékű, mint jelenleg. A borvidéken, a családos turisták számára a legkedvezőbb célpont a Zempléni Kalandpark, ahol minden korosztály számára, egész évben rendelkezésre állnak benti élményszerzési lehetőségek. Nagy előrelépést jelentene, ha az infrastruktúra benti programlehetőségekkel bővülne, amik időjárási viszonyoktól függetlenül látogathatók. Ilyenek a szőlőművelési, borkészítési hagyományokat bemutató, interaktív kiállítások, múzeumok. Továbbá a térség termásvizes adottságait kihasználva fürdők üzemeltetése, Sárospatak példájára.

Korábban már tettem említést a borvidéken nagy számban jelenlévő bányákról. Ezek közül néhányuk napjainkban is működik. Azonban a már felhagyott és nem rehabilitált területek tájsebként vannak jelen a területen. Ilyen a Patrícus Borháztól DNY-i irányba található bánya is, valamint az abaújszántói kőbánya. Annak érdekében, hogy ezek ne keltsenek zavaró látványt, figyelmet kell fordítani a rehabilitációjukra.

A borkészítéssel foglalkozók száma csökkent elmúlt évtizedekben. Így a családi tulajdonban lévő pincéket az fiatalabb generációk már nem gondozzák olyan mértékben, mint felmenőik. Ennek következtében nagymértékű a pincék állapotromlása a településeken. Abaújszántó 420 pincéjéből alig folytatnak néhányban borászati tevékenységet. A karbantartott pincék mellett így főleg rossz állapotúakat láthatunk. Mivel a Tokaj-Hegyaljához köthető hagyományok elsősorban szőlő és bor ágazathoz kapcsolódnak és a tájkaraktert is meghatározzák a pincék, a tulajdonosokat motiválni kell az állagmegőrzésre és felújításra. Ennek köszönhetően egységesebb megjelenéssel bírna a borvidék.

A filoxéra előtti időkhöz képest a szőlőterületek száma is lecsökkent mára. Megfigyelhető, hogy a művelt szőlők körül is egyre nagyobb mértékben láthatunk felhagyott parcellákat. Amellett, hogy ezáltal a szőlőre ártalmas betegségek terjedése is felgyorsul, a tájképet is rontja. Ezeket a területeket, a kis tőkével rendelkező tulajdonosoknak is gondját

kellene viselnie. Az illetékes hegyközségeknek egyébként feladatát képezi, hogy erre felszólítsa szőlősgazdákat. A megfelelően rendben tartott ültetvények javítják az összhatást, kulturáltabb környezetet biztosítanak a dűlőtúrák során, ebből a termelők és szolgáltatók egyaránt profitálnának.

A szőlő és bor ágazat piaci pozíciója, illetve jövedelmezősége nem teszi lehetővé az önerőből történő felújításokat, fejlesztéseket. Ide tartozik a kipusztult tőkék pótlása, a kőtámfalak visszaállítása és helyrehozása, a pincék homlokzatának rendbetétele, az elvadult, bozóttal benőtt teraszok kitisztítása, melyek központi támogatás nélkül nem megvalósítható és főképp nem elvárható a tulajdonosoktól a fent említett okból kifolyólag (jövedelmezőség).

Összességében megállapítható, hogy a szőlő és bor ágazat és a turizmus csak együttesen értelmezhető és fejleszhető Tokaj-Hegyalján, ugyanis az egymástól való függetlenítés nem lehetséges.

7. Összegzés

Szakdolgozatom vizsgálati anyaga Tokaj-Hegyaljára terjed ki, ezen belül a borturizmus és tájépítészet témaköreit érintettem. Ehhez a borvidék történelmi jelentőségét és természeti adottságait vizsgáltam. A fő irányt azonban öt választott borászat tájvédelmi és turisztikai szempontú vizsgálata adta.

Feltártam a borvidék főbb turisztikai adottságait, vonzástényezőit, amelyeket természeti, kultúrtörténeti és szolgáltatás szerint csoportosítottam. Ehhez SWOT analízist készítettem, melyben kiemeltem az erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és fenyegetéseket.

Emellett Tokaj-Hegyalja táji adottságait, tájkarakterét meghatározó elemeit is tanulmányoztam. Öt borászatot választottam, melyek egymás melletti településeken helyezkednek el. A kiválasztás során fontos szerepet játszott, hogy az épületek megjelenése és tájban való elhelyezése egymástól eltérő legyen. A vizsgálat során az épület környezetében jellemző területhasználatot, a közeli utakat, turisztikai célpontokat jelenítettem meg a hozzájuk tartozó tervlapokon. Majd lehatároltam egy 500 méter sugarú kört, melynek középpontja a borászat és ezen belül elhelyeztem három nézőpontot. Ezekről a pontokról vizsgáltam a rálátást az épületre, a látványkapcsolatokat, takarást, melyeket a helyszíni bejárás során határoztam meg. Foglalkoztam a borászat történetével, környezetével, technológiai hátterével és turisztikai jelentőségével.

Megállapítottam, hogy a borászatoknál minden esetben fontos szerepet játszott a tájba illesztés, azonban ezt eltérő megoldásokkal és mértékben oldották meg. Még a Sauska borászat esetében az épület domináns és nagy méretei kiemelkednek a tájból, a Holdvölgy épületének egészét a településképbbe rejtették. A megállapításokat a borászathoz tartozó szöveges leírásban ismertettem.

A borvidék turisztikai és tájvédelmi szempontú problémáira javaslatokat fogalmaztam meg. Ezek a borturizmus fellendítésével, továbbá a tájképi megjelenés javításával kapcsolatos lehetőségek. A javaslatok alkalmazásával elősegíthető a borászatok könnyebb megközelítése, a turisztikai infrastruktúra fejlesztése, a látogatók pozitív tapasztalatainak növelése. Továbbá a táji adottságok, tájkaraktert meghatározó elemek állapotának javítása, ezzel megtartva Tokaj-Hegyalja hagyományait és arculatát.

8. Köszönetnyilvánítás

A dolgozat sikeres elkészüléséhez a saját munkámon kívül, számos más személy segítségével, támogatása, szakmai tudása is nagymértékben hozzájárult. Megköszönöm Dr. Boromisza Zsombornak a konzulensi támogatást, hogy szakmai tudásával segítette munkámat. Köszönöm a borászatok közreműködését, hogy megosztották velem tapasztalataikat és betekintést nyerhettem az általuk végzett és irányított munkafolyamatokba. Továbbá hálás vagyok a barátaimnak, szaktársaimnak, hogy a szakdolgozat elkészítése alatt mindig számíthattam rájuk. Nem utolsó sorban köszönöm a családomnak, akik az idáig vezető úton végig segítettek, támogattak és motiváltak, akiknek köszönhetően Tokaj-Hegyalja és a téma, melyet a szakdolgozatomban feldolgoztam, szívügyemmé vált.

9. Ábrajegyzék:

1. ábra Szőlőterületek aránya Tokaj-Hegyalján 1873-2009 között (forrás: A világörökség részét képező Tokaji borvidék, KSH).....	7
2. ábra Szárazon rakott kőfal (forrás: Bakos Zoltán, 2021)	9
3. ábra Szőlőültetvény és kőfal Mád településén (saját fotó, 2023).....	9
4. ábra Aszúsodott szőlőfürt (forrás: Lengyel Réka, 2022)	10
5. ábra Kőfal a Patrícus Borház borászatánál (saját fotó, 2023)	11
6. ábra Autóval és tömegközlekedéssel érkezettek aránya a kérdőív kitöltői között.....	22
7. ábra Az évszakokban történő látogatások számának eloszlása.....	22
8. ábra Családdal, barátokkal, párral és egyedül érkezettek aránya.....	22
9. ábra Borfesztiválokon, boros rendezvényeken való részvétel aránya.....	23
10. ábra A pincészetek megjelenésére vonatkozó kérdés eredménye.....	24
11. ábra A borászat épülete és környezete közötti összhang fontossága a kitöltők szerint.....	23
12. ábra Zsidótemplom Tarcalon (saját fotó, 2023)	15
13. ábra Tarcali bányató (saját fotó, 2022).....	16
14. ábra Abaújszántói pincesor(saját fotó, 2023).....	17
15. ábra Tokaji fesztiválatlan (saját fotó, 2023).....	19
16. ábra Sauska borászat üzemi területe (saját fotó, 2023)	28
17. ábra Pezsgőbár a Sauska borászatban (saját fotó, 2023).....	28
18. ábra Pincelejárát a Holdvölgy udvarán (saját fotó, 2023).....	29
19. ábra A borászat kertje (saját fotó, 2023)	30
20. ábra Holdvölgy borászat tartálytere (saját fotó, 2023).....	31
21. ábra Turisztikai területen elért eredmények (saját fotó, 2023).....	32
22. ábra Fahordók a Henye borbár borászatában (saját fotó, 2023).....	34
23. ábra Sárga Borház (saját fotó, 2023).....	38
24. ábra A Patrícus Borház főépülete (saját fotó, 2023)	39
25. ábra A Patrícus Borház borászata felülnézetből (saját fotó, 2023)	39
26. ábra Pincelejárát(saját fotó, 2023).....	41
27. ábra Tartálytér a Patrícus borászatban (saját fotó, 2023).....	42
28. ábra Patrícus borház fogadótere és borbárja (saját fotó, 2023).....	43

10. Táblázatjegyzék:

1. táblázat SWOT analízis Tokaj-Hegyalja turisztikai és táji adottságairól(forrás: saját munka)	21
2. táblázat. Azonosságok és eltérések a vizsgált borászatoknál (forrás: saját munka).....	44

11. Mellékletjegyzék:

1. melléklet S1 pontból a rálátás	54
2. melléklet S2 pontból a rálátás.....	54
3.melléklet S3 pontból a rálátás.....	54
4. melléklet HV1 pontból a rálátás.....	54
5. melléklet HV2 pontból a rálátás.....	55
6. melléklet HV3 pontból a rálátás.....	55
7. melléklet HB1 pontból a rálátás.....	55
8. melléklet HB2 pontból a rálátás.....	55
9. melléklet HB3 pontból a rálátás.....	55
10. melléklet SB1 pontból a rálátás.....	56
11. melléklet SB2 pontból a rálátás.....	56
12. melléklet SB3 pontból a rálátás.....	56
13. melléklet PB1 pontból a rálátás.....	56
14. melléklet PB2 pontból a rálátás.....	57
15. melléklet PB3 pontból a rálátás.....	57

12. Források:

12.1. Nyomtatott irodalom:

Csőszi M., Duhay G., Kincses K. (2010): Tájvédelmi kézikönyv, Tájvédelmi szempontok vizsgálata a hatósági eljárásokban, Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természet megőrzési Helyettes Államtitkárság , Budapest

Dr. Könyves E. (2015): Borturizmus- Borutak, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen

Erhardt G., Salamin F. (2022): TOKAJ – A borvidék építészet , Kós Károly Alapítvány, Budapest

Harea Olga (2019): *Contemporary wine architecture in viticultural landscapes*. [PhD-értekezés] Szent István University, Budapest. DOI: 10.14751/SZIE.2020.028

KSH (2016): A világörökség részét képező Tokaji borvidék, Budapest: KSH

MSZ 20370:2003 Természetvédelem. Általános tájvédelem. Fogalommeghatározások. Magyar Szabvány

MSZ 20372:2004 Természetvédelem. Tájak esztétikai minősítése. Magyar Szabvány

Szerencsi Községi Tanács (1968): Szerencs, Tóth Lajos, Egyetemi Nyomda, Budapest, 3-4.old.

Tokaj Borvidék Fejlődéséért Nonprofit Kft, Dr Luda Sz., Dr. Váradi Zs. (2016): A Tokaji borvidék helyzetértékelése, [K.n.] Tokaj

Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok (2016): FEJLESZTHETŐ TURISZTIKAI ÉRTÉKEK TOKAJ-HEGYALJÁN, I.évfolyam, 19-30.old.

Várhelyi T. (2013): Borturizmus, Líceum Kiadó, Eger

12.2.Tervelőzmények:

Dr. Boromisza Zs., Dósa D., Dr. Földi Zs., Virág D. (2023): TIHANY, 1842/1 HRSZ-Ú INGATLANON TERVEZETT VEGYES RENDELTETÉSŰ ÉPÜLET Környezeti hatástanulmány, Tájvédelmi munkarész, Tájbaillesztést igazoló dokumentáció , Budapest

Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék (2019): Ökoturisztikai létesítmények tájbaillesztése, Budapest

12.3.Internetes forrás:

INT-01 Mád honlapja <http://www.mad.info.hu/hirek/tokaj-multja-es-jelene> (2022.11.30.)

INT-02 Tokaj renaissance <https://www.tokaji.hu/tokaj/> (2022.11.30.)

INT-03

Sulinet

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Tallya/pages/007_a_filo_xera_megrengeti.htm (2022.11.30)

INT-04 Arcanum <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/tallya-10549/a-filoxera-megrengeti-a-hegyaljat-1066F/> (2022.12.10.)

INT-05 Hegyalja kapuja http://www.hegyaljakapuja.hu/magyar/oldalok/tokaj_hegyalja_bor_borvidek/ (2023.01.03)

INT-06 Bor és piac <https://borespiac.hu/2020/01/02/reg-vart-vedelem-tokajnak/> (2023.07.10.)

INT-07 OFI <https://ofi.oh.gov.hu/dr-danko-jozsef-termesztudomanyos-targyak-integralasanak-lehetosegei-kornyezeti-nevelesben> (2023.01.03.)

INT-08 Bringázás <https://bringazas.hu/hirek/itthon/uj-kerekparut-epult-tokaj-hegyalja-kapujaban/> (2023.01.03.)

INT-09 Volánbusz <https://www.volanbusz.hu/hu/menetrendek/tokajbusz#> (2023.03.15)

INT-10 Bord studio <https://bordstudio.hu/projektek/holdvolgy-borkeszites-uj-perspektivabol/> (2023.03.15)

INT-11 Tokaj-Hegyalja, Taktaköz, Hernád-völgye Idegenforgalmi és Kulturális Egyesület <https://www.tokaj-turizmus.hu/Disznoko-Szolobirtok> (2023.05.20.)

INT-12 Bord studio <https://bordstudio.hu/projektek/sauska-boraszat/> (2023.05.20.)

INT-13 Bord studio <https://bordstudio.hu/projektek/holdvolgy-kishaz/> (2023.05.20.)

INT-15 Mád község önkormányzata <https://www.mad.info.hu/telepules-foldrajza> (2023.07.18.)

INT-16 Tokaj-Hegyalja, Taktaköz, Hernád-völgye Idegenforgalmi és Kulturális Egyesület <https://www.tokaj-turizmus.hu/Patricius-Borhaz> (2023.07.18.)

INT-17 Patricius <https://patricius.hu/hu/> (2023.07.18.)

INT-18 Borászportál <https://www.boraszportal.hu/froccs/a-patricius-borhaz-lett-az-ev-pinceszete-3668> (2023.03.18.)

INT-19 Építészfórum <https://epiteszforum.hu/patricius-boraszat-bodrogkisfalud> (2023.07.18.)

INT-20 Pénzügy sziget https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2169 (2023.07.27)

INT-21 Tokaj-Hegyalja, Taktaköz, Hernád-völgye Idegenforgalmi és Kulturális Egyesület
<https://www.tokaj-turizmus.hu/Kerekparturak-orszaguton> (2023.10.30.)

INT-22 Építészforum <https://epiteszforum.hu/fesztivalkatlan-tokajban> (2023.10.30.)

INT-23 Bor <https://bor.hu/borregiok/felso-magyarorszag-borregio> (2023.10.30.)

INT-24

<https://docs.google.com/forms/d/18cqZNzUPW8ZOwZFjxqpOvIer6GJSXraZmnB5gItAiY/edit>

12.4.Szóbeli adatközlők

Bihari Tamás, Henye borbár szőlésze, 2023. augusztus

Hausel Dóra Éva, Patrícus Borház munkatársa, 2023. szeptember

Jákób Bianka, Holdvölgy borászat főborásza, 2023. október

Mészáros László, Disznókő Szőlőbirtok birtokigazgató, 2023.augusztus

Mellékletek (saját fotók):

1. melléklet S1 pontból a rálátás

2. melléklet S2 pontból a rálátás

3. melléklet S3 pontból a rálátás

4. melléklet: HV1 pontból a rálátás

5. melléklet: HV2 pontból a rálátás

6. melléklet HV3 pontról a rálátás

7. melléklet HB1 pontról a rálátás

8. melléklet HB2 pontról a rálátás

9. melléklet HB3 pontról a rálátás

10. melléklet SB1 pontból a rálátás

11. melléklet SB2 pontból a rálátás

12. melléklet SB3 pontból a rálátás

13. melléklet PB1 pontból a rálátás

14. melléklet PB2 pontból a rálátás

15. melléklet PB3 pontból a rálátás

13. Tervlapjegyzék:

01. tervlap Tokaj-Hegyalja lehatárolása, a vizsgált települések és borászatok.....	58
02. tervlap Tokaj-Hegyalja főbb turisztikai vonzástényezői.....	59
03. tervlap Rátka és Mád települések területhasználata, Sauska borászat 500 méteres körzetének vizsgálata.....	60
04. tervlap Rátka és Mád települések területhasználata, Holdvölgy borászat 500 méteres körzetének vizsgálata.....	61
05. tervlap Bodrogkeresztúr és Bodrogkiszfalud települések területhasználata, Henye borbár 500 méteres körzetének vizsgálata.....	62
06. tervlap Mezőzombor település területhasználata, Disznókő borászat 500 méteres körzetének vizsgálata.....	63
07. tervlap Bodrogkeresztúr és Bodrogkiszfalud települések területhasználata, Patrícus Borház 500 méteres körzetének vizsgálata.....	64